

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Infohariduse osakond

Raamatukogundus ja infokeskkonnad

Diana Ots

**RAAMATUKOGUPROGRAMMIDE URRAM JA RIKS AVALIKU
KATALOOGI FUNKTSIONAALSUS NING KASUTAJASÕBRALIKKUS
LÄÄNE, SAARE, RAPLA JA VALGA MAAKONNA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: lektor Mai Põldaas, MA
Kaitsmisele lubatud .....
(juhendaja allkiri)

Viljandi 2011

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1 RAAMATUKOGUDE ELEKTRONKATALOOGIDE OLEMUS JA FUNKTSIONAALSUS.....	5
1.1 Ülevaade integreeritud raamatukogu süsteemi arengust	5
1.2 Ülevaade avaliku elektronkataloogi arengust.....	10
2 RAAMATUKOGUDE SÜSTEEMIDE JUURUTAMISEST EESTIS.....	17
2.1 Teadusraamatukogud.....	17
2.2 Rahvaraamatukogud	23
3 KÜSITLUSE ANALÜÜS JA TULEMUSED.....	30
3.1 Metoodika.....	30
3.2 Küsitluse vastuste analüüs	32
3.3 Analüüsi kokkuvõte.....	53
KOKKUVÕTE	58
KASUTATUD LÜHENDID	60
KASUTATUD KIRJANDUS.....	61
LISAD	67
Lisa 1 Küsitluslehe näidis.....	67
Lisa 2 Rahvusraamatukogu otsinguportaali esileht	72
Lisa 3 Eestis kasutusel olevad andmebaasid	73
Lisa 4 Avalikele kataloogidele ja andmebaasidele viitamise jagunemine	74
Lisa 5 Tellimissoovituse ja tagasiside võimaluse jagunemine	74
Lisa 6 Programmi parandamise tugi otsisõnade valesti kirjutamisel	75
SUMMARY	76

SISSEJUHATUS

Raamatukogud on olnud olemas aastasadu. Ranganathani järgi on raamatukogu kasvav organism (Gloonan & Dove 2005). Kasvades toimub areng ning sellega seoses kasvava organismi suurenemine ja laienemine. Tänapäeva raamatukogu võib võrrelda kasvava puuga, mis ajab oma võrseid erinevas suunas.

Üheks tänapäeva raamatukogu haruks saab nimetada elektronkataloogi, mille väljundiks kasutajatele on avalik kataloog.

Tänapäeva ühiskond on infoühiskond ja olenemata sellest, kas raamatukoguhoidjad tahavad või ei, on viidud info veebikeskkonda ning selleks, et infoühiskonnas püsima jääda, tuleb seda teed minna ka raamatukogudel (Järs 1997).

Raamatukoguessursse tehakse avalikuks ja kättesaadavaks kasutajatele lugeja elektronkataloogi abil. Kuna raamatukogude avalikud kataloogid muutuvad järjest vajalikumaks ning samas ka kasutajatele kättesaadavamaks, on käesoleva töö eesmärgiks uurida Eestis toodetud ja arendatavate raamatukogukataloogide Urram ja Riks funktsionaalsust ning kasutajasõbralikkust. Antud töö küsitluse osa viidi läbi raamatukogutöötajate seas, sest nemad on, kes tutvustavad avalikku kataloogi selle kasutajatele. Kuna avalikku kataloogi võib pidada raamatukogu virtuaalseks visiitkaardiks, on oluline esmamulje ning selle säilimine kasutamise käigus.

Maailmas on tehtud raamatukogu avalike kataloogide kasutatavuse kohta palju uuringuid, näiteks Sarah Moore'i uurimus „What are the factors that influence the public's use of opacs“ või K.R Mulla ja M. Chandrashekara uurimus „A study on the effective use of online public Access catalogue at the Libraries of engineering colleges in Karnataka (India).“

Eestis loodud kataloogide kättesaadavust, kasutatavust ja kasutajasõbralikkust otseselt uuritud ei ole ning uurimusi mis puudutavad raamatukogusüsteeme või elektronkatalooge, võib üles lugeda ühe käe näppudel. Riin Olonen keskendus oma lõputöös „Integreeritud raamatukogusüsteemid: valikukriteeriumid,“ integreeritud raamatukogudele ning valikukriteeriumitele, andes antud teemast ülevaate aastani 1995. Merike Karolin on uurinud lõputöö käigus „Integreeritud

raamatukogusüsteemi Urram rakendamine Eesti rahvaraamatukogudes“ ja andnud selle raames ülevaate Eesti rahvaraamatukogude automatiseerimisest Tartu maakonna näitel. Leeles Palge on oma 2007. aasta bakalaureusetöö „Elektronkataloog Ester kasutaja aspektist“ raames andnud lühiülevaate Eestis loodud raamatukogutarkvarade Urram ja Riks kohta. Sellega uuringud piirduvad. Hetkel on koostamisel uurimus Maie Ristisaare poolt ning töö teemaks on Eestis kasutatava avaliku kataloogi ESTER kasutajasõbralikkus.

Käesolev lõputöö koosneb kolmest peatükist. Lähtudes eesmärgist, antakse uurimuse esimeses peatükis ülevaade integreeritud raamatukogu süsteemist, selle funktsionaalsusest ning avaliku kataloogi arengust. Valikuliselt tutvustatakse ka uue põlvkonna kataloogide võimalusi ning arenguid.

Teises peatükis antakse ülevaade raamatukogutarkvarade juurutamisest ja arengust Eesti raamatukogudes ning Eestis loodud raamatukoguprogrammidest Urram ja Riks.

Kolmandas peatükis tutvustatakse küsitluse meetodikat ning antakse ülevaade küsitluse tulemustest. Küsitlusele kaasati nelja maakonna töötajad. Valiku tegemisel sai oluliseks raamatukogude arv ning kasutatav raamatukogutarkvara maakonnas. Valimisse kuulusid – Saare ja Valga maakond, esindades raamatukogutarkvara Riks kasutajaskonda ning Rapla ja Lääne maakond, kus kasutatakse enamasti raamatukogutarkvara Urram. Rapla maakonnas on ühes rahvaraamatukogus – Kehtnas, kasutusel raamatukogutarkvara Riks.

Lõputöö koostamisel on kasutatud trükitud väljaandeid, elektroonilisi materjale ja küsitluse vastuseid. Küsitlus viidi läbi elektrooniliselt ning e-Formulari keskkonnas. Andmete statistilisel töötlemisel kasutati tabelarvutusprogrammi MS Excel. Küsitluslehe näidis on toodud Lisas 1.

1 RAAMATUKOGUDE ELEKTRONKATALOOGIDE OLEMUS JA FUNKTSIONAALSUS

1.1 ÜLEVAADE INTEGREERITUD RAAMATUKOGU SÜSTEEMI ARENGUST

Raamatukogusõnastiku järgi on integreeritud raamatukogude süsteem (Integrated Library Systems – ILS) raamatukoguautomaatika süsteem, mis koosneb suhteliselt iseseisvatest alamsüsteemidest ehk moodulitest mingi tegevuste rühma jaoks (Raamatukogusõnastik 2008 sub ILS).

Raamatukogu elektronkataloogi loomise alguseks võib pidada aastat 1954 ning online-Infootsingu eksperimenteerimine algas 1960ndatel. Esialgu kasutati arvuteid raamatukogu sisetöös abivahendina traditsiooniliste kataloogide nii kaart-, trüki-, kui mikrovorm kataloogide, tootmisel. Andmebaasi koostades ei mõeldud, et seda hakkavad kasutama ka lugejad (SU 1994, lk 136).

1960ndatel tuli Kongressi Raamatukogu (Library of Congress – LC) järeldusele, et bibliograafiline automatiseeritud süsteem võiks saada loodud kümne aasta jooksul. Alustati bibliograafilise kataloogi loomise projektiga MARC, mille raames tehti tihedat koostööd USA ja Suurbritannia vahel, et viia kirjevorming masinloetavasse vormi. Samal ajal töötati välja ka erinevad kirjestandardid nagu AACR, ISBD ja ISBN (Tedd, 1994).

Esialgsed süsteemid olid automatiseeritud raamatukogusüsteemid (Automated Library Systems – ALS), muutudes aja jooksul integreeritud raamatukogu süsteemiks (Integrated Library Systems – ILS). Muutust ei saa vaadata ainult raamatukogude automatiseerimise nurga alt, vaid tuleb jälgida ka infotehnoloogiatoöstuse arenemist.

Raamatukogu süsteemide muutust võib tänu infotehnoloogia arengule vaadata kolmes faasis. Esmalt hakati raamatukogu katalooge moderniseerima, siis katsetama ja eksperimenteerima uute lahendustega ning viimaseks toimus ümberkujundamine.

Esimene muutus toimus 1970ndatel ning 1980ndatel, mil moderniseeriti nii raamatukogusid kui raamatukogu automatiseerimise tööstust. Raamatukogude automatiseerimiseks ehitatud süsteemid, mis olid mõeldud lokaalseks kasutamiseks, ei olnud interaktiivsed ega kasutajasõbralikud. Kasutusel olev primitiivne riistvara, operatsioonisüsteemid ja tarkvara võimaldasid kasutada enamasti kahte raamatukogu põhilist moodulit: kataloogimist ja laenutamist, kuid oli ka võimalik komplekteerida ja tegeleda perioodika haldamisega. Süsteem oli tõhusam kui kaartkataloog, mida oldi kasutatud aastaid. Üsna kohe peale arvutikataloogi loomist avastati, et lugejad võiks kasutada raamatukoguhoidja kataloogi ning otsida materjale sellest. Üldsusele juurdepääsu andmist raamatukogukataloogidele võib nimetada innovatsiooniks ning ALS-ist sai ILS. Võib öelda ka, et 1980ndatel aastatel sai OPAC endale raamatukogu näo mittegraafilise kasutajaliidese kujul. See oli funktsionaalne ja tohutu hüpe eemaldumaks kaartkataloogist. Integratsioon puudutas nii raamatukogu mooduleid kui avalikku kataloogi, millega toimusid märkimisväärsed eksperimendid. Kui algselt oli ILS suunatud peamiselt täitma komplekteerimise ja laenutuse ülesandeid, siis hiljem lisati inventuuri tegemise võimalus, süsteemide bibliograafiline andmebaas ja perioodika haldamise moodulid (Kinner, Rigda 2009).

1970ndate alguses ei oldud valmis raamatukogusid automatiseerima, OPAC (Open Public Access Catalog – avalik kataloog) oli veel katse-eksituse perioodis ning paljud raamatukogud ja raamatukogusüsteemide loojad tahtsid loobuda. Arvutite kalli/ kõrge hinna tõttu kasutati üldiselt ülikoolide arvuteid ning raamatukogule oma arvuteid ei ostetud. Esimestena automatiseeriti maailmas Ameerika Ühendriikides asuva Florida Ülikooli raamatukogu ning Bochumi Ülikooli raamatukogu Saksamaal (Olonen 1995). Esmaste elektronkataloogide loojatena võiks välja tuua: Online Computer Library Center (OCLC) (jaanuar 1974), Research Libraries Group/Research Libraries Network (RLG/RLIN) (detsember 1974) ja Ohio State University Library (jaanuar 1975). Ameerika Ühendriikides ei olnud suuremad raamatukogud veel otsustanud tugineda lõplikult online-kataloogidele. Näiteks Kongressi Raamatukogu kaartkataloog otsustati asendada 1980 aastaks, kuid mitte online-kataloogi, vaid arvutiga loodud raamat- või mikrovormide kataloogi vastu (Su 1994, lk 136).

Tedd A Lucy sõnul pakkusid 1980ndate keskel paljud tarnijaid raamatukogude integreeritud süsteeme, hõlmates mooduleid erinevate funktsioonide jaoks nagu kataloogimine, komplekteerimine, laenutamine, perioodika haldamine, raamatukogudevaheline laenutamine ning muidugi avalik lugejakataloog.

1990ndal aastal toimus murrang raamatukogu sisuhaldussüsteemides, senised suletud süsteemid asendusid avatutega. Turg muutus oluliselt ja paljud tarnijad pakkusid tooteid, mis töötasid mitmetel erinevatel platvormidel. Uued platvormid ehitati klient-server arhitektuuril, mille puhul määrati protokolliga kindlaks kliendi ja serveri omavahelise suhtlemise reeglid (Tedd 1994).

Esimeseks suureks eeliseks klient-server arhitektuuril oli süsteemi kiirus, teiseks erinevatele arvutitele erinevate ülesannete andmise võimalus. Kuna üks arvuti ei pidanud enam olema korraga nii server kui klient, andis see võimaluse ehitada väiksema võimsusega personaalarvuteid ning panna põhijõudlus serverile. Samuti võis ühe serveriga ühendada mitu arvutit ning panna kõik arvutid tegema ülesannet, mida kasutaja soovis (Ebenezer 2002, lk 21).

Lisaks klient-serveri arvutile on üheks kaasaja uueks lahenduseks avatud lähtekoodiga raamatukogude programmid. Heaks näiteks on Koha, Evergreen ja Voyager. Mõnikord nimetatakse neid Library 2.0 või "kolmanda põlvkonna" kataloogideks (Yang, Hofmann 2010, lk 141).

Avatud lähtekoodiga tarkvara (Open Source Software – OSS) on süsteem, mis on internetist allalaaditav ning kohe on võimalik seda parandada ja kohandada. Õigused saadakse litsentsiga, mis kaitseb tarkvara loojaid. Enamus OSSi funktsioone on otseses vastuolus ILS võimalustega – näiteks kohandatavus, koostalitlusvõime, sõltumatus müüjast ja paindliku toetuse võimalus. Samuti on võimalik kasutajale pakkuda raamatukoguresurssidele lihtsamat juurdepääsu enamate lisavõimalustega.

Üks olulisemaid põhjuseid, miks avatud lähtekoodiga programmid kuulsust koguvad, on raamatukogude rahulolematuse ILS omandiõiguslikkusega ning sooviga saada juurdepääsu nii tarkvarale kui rakenduse programmeerimise liidestele. See lihtsustaks raamatukogude võimalusi lisada programmis funktsioone ja teenuseid ootetähtaegadeta (Kinner, Rigda. 2009).

Avatud lähtekoodiga raamatukoguprogrammis saavad raamatukogud kasutada kiiresti areneva veebitehnoloogia võimalusi. Kuna raamatukogud soovivad, et nende avalikud kataloogid oleksid mitmekülgsed, siis otsitakse võimalusi interaktiivsete rakenduste, näiteks Web 2.0 võimaluste kasutamiseks. Web 2.0 võimaldab muuhulgas RSS-i, wikide, blogide, portaalide ja suhtluskeskkondade loomist.

Library 2.0 on hea näide, kuidas kasutada interaktiivseid veebitehnoloogiad raamatukogudes ning võimaldada kasutajale parem otsingu sooritamine. Library 2.0-i heaks võimaluseks on talletada digitaalseid dokumente, võimaldada neile juurdepääsu ja selle läbi täiendada online-katalooge, kasutades digitaalsete materjalide haldussüsteeme (Digital Object Management Systems). Sellised süsteemid on näiteks DSpace ja Fedora, kus objektid on otsitavad läbi metaandmete (Kinner, Rigda 2009).

Uudisena on Ex Libris hakanud rääkima täiesti uut tüüpi automatiseerimise platvormist, mis võimaldaks raamatukogudel hallata igasugust materjali. See platvorm hõlmaks erinevate toodete funktsionaalsuse, kaasa arvatud ILS ning elektrooniliste ressursside haldussüsteemid jne.

Ka teised firmad (nt OCLC) on hakanud välja arendama uusi platvorme, ent nende sisu on veel teadmata.

26 aprillil 2011 andis Innovative Interfaces Inc välja pressiteate uue avatud platvormile ehitatud süsteemi Sierra kohta, millega on aktiivselt tegeletud 2010. a suvest. Sierra on avatud lähtekoodiga kaasaegsele tarkvarale ehitatud süsteem, mis hõlmab kõiki integreeritud raamatukoguprotsesse. Uuendustena on sisse toodud avatud juurdepääs peamistele töövoogudele ja andmetele, kasutades vabavaralist andmebaasimootorit PostgreSQL ja vabavaralist index/märksõna mootorit Lucene™. Lisaks kõikehõlmavale raamatukogusüsteemile on kasutatud rakendusi, mis hõlbustavad suhtlemist veebiga ning sotsiaalsete võrgustikega. Tegemist on integreeritud raamatukogusüsteemiga, kuhu tuuakse 100% üle Millenniumi funktsionaalsus (Breeding 2011, Innovative Interfaces Inc). Eesti kasutavad firma Innovative Interfaces Inc toodet Millennium, teadusraamatukogud ning Tallinna ja Tartu linnaraamatukogud.

Integreeritud raamatukoguprogrammi põhifunktsioonid

Esialgseid raamatukogusüsteemid olid raamatukogutöötajate poolt välja mõeldud. Kirja pandi täpne struktuur ning funktsioonide kirjeldus, sellele leiti teostaja. Tänapäeval on raamatukogude automatiseerimiseks spetsiaalsed raamatukogude tarkvarad. Kui esialgselt oli integreeritud raamatukogusüsteemide põhifunktsioonideks kataloogimine ja laenutamine, siis aja jooksul on elektronkataloogi funktsionaalsus muutunud. Tarkvaraturul pakutavad raamatukoguprogrammid on suhteliselt sarnased, seetõttu on süsteemi hindamisel üheks oluliseks kriteeriumiks funktsionaalsus – see kuidas ja mida süsteem teha võimaldab. Raamatukogu põhilised tööprotsessid on: komplekteerimine, kataloogimine, elektronkataloog lugejatele, laenutamine,

töö jadaväljaannetega. Tänapäeva raamatukogutarkvaras on need funktsioonid olemas (Soosalu 1997, lk 31).

Selgitused funktsioonidele

Kataloogimine – kataloogimine on üks kahest põhifunktsioonist, mis oli olemas juba varajastel kataloogidel. Automatiseeritud raamatukogutarkvara nii öelda südameks on elektronkataloog ning lähtuvalt sellest on ka kataloogimine tavaliselt esimene tööprotsess, mida juurutamisel automatiseerima hakatakse. Kataloogimise käigus luuakse bibliokirjed, millele teostatakse õigsuse kontroll (authority control), et välistada andmebaasi mitme erineva nimekuju sisestamist näiteks ühest autorist, kirjastusest, märksõnast vms. Selleks on loodud ka abifailid. Kontrollitavad väljad võivad olla püsivalt ette määratud või töö käigus valitavad. Väga oluline on kaasajal kirjade importimine Z39.50 protokollil abil. Eestiseselt tähendab see, et Urrami ja Riksi komplekteerijad ei pea enam ise kirjet looma, vaid kopeerivad selle omale Estrist. Originaalkirje luuakse siis kui sellist teavikut ei ole veel kirjeldatud.

Laenutamine – mooduli automatiseerimise komponentideks on enamasti toimingud lugejatega: teavikute laenutamine ja tagastamine, lugejate registreerimine, teavikute reserveerimine, pikendamine, meeldetuletused, viiviste arvestuse kontroll. Moodulit saavad teavikute tellimiseks ja reserveerimiseks kasutada ka lugejad. Kui varem sai teavikut laenutada raamatukogutöötaja vahendusel, siis vastavalt erinevate raamatukogude võimalustele saab nüüd laenutada ka ilma raamatukogutöötajata, kasutades iseteeninduse võimalusi. Laenutamiseks on tarvis teada andmeid teaviku ja laenutaja kohta ning laenutustähtaja pikkust. Tänapäevaseid võimalusi kasutades on kõige lihtsam ja kiirem viis teaviku laenutamiseks lugeda süsteemi kaks vötkoodi – laenutaja ja teaviku oma. Andmeid saab sisestada ka käsitsi, tehes otsingu teaviku pealkirja ja/või lugejanime järgi. Ka laenutustähtaeg sõltub erinevatest asjaoludest, riigist kus tarkvara kasutatakse, lugejate gruppidest, teavikust ja raamatukogutüübist. Eriti oluline on laenutähtaeg teadusraamatukogudes, kus laenutada saab tundideks, õhtuks, või kasutada ainult kohapeal.

Komplekteerimine – koosneb tavaliselt tellimisest, arvelevõtmisest ja rahalisest arvestusest. Eelkõige alustatakse komplekteerimise automatiseerimist tellimuste vormistamisest ja hangete finantside kontrollist. Kui teavik on raamatukokku laekunud, siis tähendab vastuvõtmine enamasti ka automaatset teaviku arvelevõtmist.

Töö perioodikaga – moodul on mõeldud perioodika sisestamiseks. Muude teavikutega võrreldes tuleb perioodikaväljaandele lisaks sisestada veel aastakäike ja üksiknumbreid.

Avalik elektrooniline kataloog (OPAC – Online Public Access Catalogue) enamasti nimetatakse seda lugeja elektronkataloogiks, kus on keskne osa integreeritud raamatukogusüsteemis. Automatiseeritud raamatukogusüsteemi juurutamise põhieesmärkideks ongi kasutajale suunatud kataloogi loomine, hooldamine ja kasutamine. Online-kataloog on koht, kus võimaldatakse vaadata andmeid raamatute, perioodika jm materjalide kohta. Samuti saab online-kataloogis sooritada kasutajale võimaldatud toiminguid vastavalt sellele, mida raamatukogu on võimaldanud, näiteks reserveerimist, pikendamist, tellimist, andmete vaatamist, muutmist jne. Peamiseks võimaluseks on andmete saamine teavikute leidumuse ja kättesaadavuse kohta.

Avalik kataloog on peamine, mille uuendusteks ja kasutajasõbralikuks muutmiseks kulutatakse enim ressursse. Kuna raamatukogu on kindla struktuuriga asutus oma kindlate funktsioonidega, siis raamatukogu kõige muutuvam ja väljapaistvam osa on avalik kataloog.

RVL – raamatukogudevaheline laenutamine ei ole otseselt raamatukogu tarkvara lisamoodul, tegemist on lisavõimalusega automatiseerida laenutamist. RVLi eesmärk on teha kasutajale kättesaadavaks ka need kodu- ja välismaised teavikud, mis tema poolt külastatavas raamatukogus puuduvad. RVL-i teel on võimalik tellida teavikuid ajutiseks kasutamiseks ja koopiaid, mis tagastamisele ei kuulu. Teenust osutavad kõik Eesti raamatukogud olenemata tüübist ning Eestis loodud raamatukogutarkvaradel Urram ja Riks on need võimalused olemas.

Statistika – on süsteemi üks lisavõimalus või eraldi moodul. Üldiselt saab statistikat vaadata kõikvõimalike tegevuste kohta raamatukogus, olgu selleks laenutused, lugejate arv, aasta või päeva kokkuvõte.

1.2 ÜLEVAADE AVALIKU ELEKTRONKATALOOGI ARENGUST

Raamatukogusõnastiku järgi on OPAC ehk avalik elektronkataloog avalikuks kasutuseks (raamatukogus või Interneti kaudu) mõeldud raamatukogu elektronkataloog, olles sageli integreeritud raamatukogusüsteemi osa (Raamatukogusõnastik 2008 sub OPAC).

Juba 1931 aastal pani S. R. Ranganathan kirja raamatukogu viis seadust (Gloonan & Dove 2005):

- raamat on kasutamiseks;
- igale lugejale on raamat;
- igale raamatule on lugeja;
- võta aega lugejale;
- raamatukogu on kasvav organism.

Kuna aeg on läinud edasi ning raamatukogude kogu tänu automatiseerimisele muutunud kättesaadavaks ka elektroonilisel teel, on need viis seadust tänapäeval muutunud, nähes välja nii (Gloonan & Dove 2005):

- Veenduge, et online-allikad oleksid saadaval seal, kus neid vajatakse ning ajal, mil neid vajatakse.
- Tehke kataloog kasutajatele kergesti kasutatavaks.
- Integreerige elektroonilised allikad virtuaalsetesse õpikeskkondadesse ja raamatukogu teistele veebilehtedele.
- Võimaldage metaotsing, et kasutajad saaksid teostada otsingut elektrooniliste allikate täielikust kogust. Tehke lingid selliseks, et kasutajatel oleks juurdepääs parimale allikale.
- Pakkuge 24/7 juurdepääsu raamatukogudele, teabesüsteemidele ja „nähtamatule veebile“ ööpäevaringselt ja kõikjal.

Gloonani ja Dove loetelu hõlmab kõike olulist tänapäevasele raamatukogule, et selle füüsiline ja elektronraamatukogu oleksid kergelt leitavad ning kasutatavad.

Ajaloost

Vanemate raamatukoguhoidjate ning teadlaste arvates oli online-kataloog trikitamine. Muutus toimus 1980ndate alguses Ameerikas, kus selleks ajaks oli vähemalt 22 elektronkataloogi. Üldsuse juurdepääsu elektronkataloogidele aitas arendada Raamatukogude Nõukogu (Council of Library Resources – CLR) kolmeaastane sponsorlus. Selle tulemusena arendati katalooge ning neid hakati kasutama uurimistöodes. Positiivselt mõjus arengule CLRi läbi viidud uuring, mis näitas, et hirm ja vastumeelsus online-kataloogi tehnoloogia suunas olid tegelikult olematud. Online-kataloog võeti kasutajate poolt kiiresti omaks ning lugejad eelistasid online-varianti kaartkataloogile, isegi kui paremaid tulemusi saadi kartoteekidest. Lühikese ajaga sai online-

kataloog märkimisväärse osa äritegevusest ning aastal 1985 müüs online-süsteeme vähemalt 48 erinevat tarnijat (Su 1994, lk 137).

1980ndate keskel tulid uued tarnijad turule uuenenud integreeritud süsteemiga, mis sisaldasid teise põlvkonna OPACi infootsinguks välja töötatud tehnikaid ja online-otsingu teenuseid. Otsingut sai sooritada märksõnade, teemade, autorite, teiste nimede või pealkirjade järgi, sidudes otsingusõnu loogikaoperaatorite (Boolean operator) abil.

Boolean operator ehk loogikaoperaatoreid kasutatakse loogikatehtes sooritavat toimingut esitav sümbol, nt AND, OR, NOT, mida kasutatakse nt programmeerimisel ja andmebaasipäringute sõnastamisel (Raamatukogusõnastik 2008, sub boolean).

1990datel oli lisatud OPACi süsteemidele juba elemente, mida on tihti kirjeldatud kui "kolmanda põlvkonna OPAC" Nende hulka kuuluvad (Tedd 1994):

- päringuviis, mis ei sarnane loogikaoperaatoreid kasutavale otsingule, ehk mitte „täpne“ vaid „lähim“ vaste;
- parandatud ligipääs (nagu sisukord);
- otsing tavakeeles;
- otsimisel saadav kontekstist sõltuv automaatne abi.

C. R. Hildreth, üks juhtivamaid elektronkataloogide uurijaid, on korduvalt rääkinud ja kirjutanud elektronkataloogide kolmest põlvkonnast. Hildreth ei piira ühtegi neist kindla ajavahemikuga, vaid liigitus põhineb elektronkataloogides kvalitatiivsetel erinevustel (Su 1994, lk 136).

Hildrethi järgi oli esimese kataloogi põlvkond põhimõtteliselt arvutisse kantud kaartkataloog. Esimeste elektronkataloogide kirjed sisaldasid tihti andmeid vaid autori, pealkirja, kohaviida ja saadavuse kohta. Esimese põlvkonna elektronkataloogide loojad eeldasid, et kasutaja teab täpselt, mida ta otsib ning online-kataloogid vajasisid fraasi või osalise fraasi sisestamist, et tulemust kuvada. Online-kataloogi kasutajale ei pakutud mingit abi.

Teise põlvkonna elektronkataloogides püüti parandada eelmise põlve vigu. Eeskujuks võeti infootsisüsteemide (Information Retrieval system - IR) omadused. Teise põlvkonna online-kataloogid on segu tavapärasest online-teabeotsingust ja andmebaaside kasutamisest. Parandatud otsingusüsteem on ühendanud endas tavapärase teabe- ning Booleani otsingu. Paljud online-kataloogid toetavad otsingu piiramist erinevate andmeväljadega, näiteks aasta, keele, kirjastajaga

jne. Samuti on võimalik bibliograafilisi andmeid vaadata. Teise põlvkonna online-kataloogide tootjad on oma tootesse sissehitanud otsinguvõimalused ja kasutaja tugisüsteemi (menüüd, nõuannete kuvamised, veateated jne). Samuti aitab teemaga otseselt seotud võtmesõnade otsing leevendada vähese teemateabega seotud probleeme. (Hildreth 1987. Lk 647-650).

Et saada kolmanda põlvkonna online-katalooge, tuleks lisada teise põlvkonna kataloogile mitmeid täiendusi. Näiteks peaks saama päringuid esitada tavakeeles, navigeerimist peaksid assisteerima intelligentsed programmid, et saada igas otsingujärgus tagasisidet. Otsing tuleks integreerida nii, et otsi-terminite konversioon toimuks automaatselt. Samuti peaks asendama „täpse“ vaste „lähima“ vastega, kasutama reastamisel relevantsust ning ka siin peaks kasutajal olema võimalus anda tagasisidet (Nilbe 1997).

Arengud

Integreeritud raamatukogude turg on ülemaailmne ning seetõttu on erinevaid tooteid ja pakkujaid palju. Marshall Breeding kes koostab iga-aastaseid ülevaateid elektronkataloogide arengutest, toob välja raamatukoguprogrammide müüjad, nende kontaktandmed ning tooted koos lühitutvustusega.

Hildrethi arvates tehakse kataloogide vallas jõupingutusi raamatukogu ja raamatukoguhoidjate töö automatiseerimiseks, mitte aga kasutajate juurdepääsusüsteemi ja teabe otsingu parandamiseks (Hildreth 1987, lk 651). Õnneks on olukord raamatukogudes aastatega muutunud. Kuigi raamatukogutöötajad soovisid vanadelt ja iganenud süsteemidelt üle minna, lükati seda halva finantsolukorra tõttu pidevalt edasi. Viimasel ajal on hakatud rõhku panema avalike kataloogide arendamisele, soovides kulutada oma vähest raha süsteemidele, mis muudaksid kataloogid kasutajasõbralikemaks. See võimaldaks ressursside laialdasemat jagamist ning juurdepääsu elektroonilisele sisule. Kuigi turul on pakkuda juba erinevaid lisatooteid, nagu näiteks viitelingid, elektroonilise sisu haldus ja metaotsingu rakendused, siis rahvaraamatukogud neid veel neid ei kasuta.

Üldiselt keskenduvad rahvaraamatukogud peamiselt automatiseerimistoodete soetamisele. Rõhku pannakse odavusele, võimalusele tõhusamalt töötada ning olemasolevale kogule kasutajajuurdepääsu andmisele. Rahvaraamatukogud kasutavad teadusraamatukogudega võrreldes rohkem rakendusteenuse pakkujaid (Application Service Providers – ASP), kus programmi haldab müüja, mitte raamatukogu. Koos haldusteenusega pakutakse lingiservereid,

metaotsingu keskkondi, ressursside jagamise süsteeme ja kollektsioonide haldussüsteeme. Selline võimalus sobib enam väiksematele raamatukogudele, kus pole palgal tehnilist personali, kuid ka mõned suuremad raamatukogud on valinud selle tee.

Uueks strateegiaks on veebiteenuste toomine raamatukogude automatiseerimissüsteemidesse, näiteks dünaamiline andmevahetus raamatukaupmeestega. Üheks heaks näiteks on SirsiDynix, kus töötati välja tehnoloogia andmekaevandamiseks, mis võimaldab kasutajal otsida materjale paljudest raamatukogudest korraga. Üldine suunitlus on liikuda klient-serverilt üle veebipõhiste kataloogidele (Breeding 2004, 2005).

Erinevad raamatukogusüsteemide loojad pakuvad väga erinevaid tooteid, keskendudes nii elektroonilisele ressursihaldusele (electronic resource management – ERM) kui ka metaotsingu rakendustele. Kuna elektrooniliste materjalide hulk kasvab kiiresti, on tekkinud vajadus veebiliideste järele online-kataloogides, mis töötavad Google'i põhimõttel. Veebiliideste eesmärgiks on kergendada internetiga sinasõprust pidavate raamatukogukasutajate otsinguprotsessi. Sellega seoses on tulnud kasutusse Google'ist innustust saanud otsinguväljad, kuid otsingutulemuste järjestamist neis ei toimu. Elektrooniline ressursihaldus on teadusraamatukogudele muutunud standardiks, selle vastu näitavad huvi üles ka rahvaraamatukogud (Breeding 2006, 2007).

Raamatukogude rahanappus sunnib integreeritud raamatukogudesüsteemile lisama erinevaid uue põlvkonna liideseid, mis on kaasa toonud liideste müügi suurenemise ja viimased võistlevad avatud lähtekoodiga toodetega, mida hakati tootma 2007. aastal. Järjest enam soovitakse ka raamatukogudes üheainsa juurdepääsupunktiga otsingut raamatukogu kõikidele materjalidele, kaasa arvatud e-sisuga toodetele. Sellist võimalust pakutakse seni läbi integreeritud ühisotsingukomponendi või metaandmete haaramise. Need tooted annaksid raamatukogudele võimaluse iganenud liidetest vabaneda ning pakkuda kasutajatele veebile sarnaseid teenuseid, nagu näiteks relevantseid tulemusi, navigeerimist, raamatukaante kuvamist ja head graafilist disaini. (Breeding 2008, 2009).

Heaks võimaluseks anda ligipääs ühe otsinguväljaga raamatukogu kõikidele veebiressurssidele, kaasa arvatud elektroonilistele, on seda teha avastatavate kasutajaliideste (discovery interfaces) kaudu.

Avastatavad kasutajaliidesed sarnanevad Google'i otsingumootoriga ja annavad kasutajale igakülgse juurdepääsu veebis olevale teabele, kuvades ka artikli sisu koos relevantsete tulemustega. Avastatavad kasutajaliidesed on populaarsed akadeemiliste raamatukogude hulgas, kes tellivad suurel hulgal akadeemilisi artikleid, e-ajakirju ja ajalehti.

Esmasteks avastatavate kasutajaliidestega turule tulijateks olid Serial Solutions, EBSCO ja Ex Libris. OCLC-l on samasugused plaanid oma WorldCat Local avastatavad kasutajaliidesed teenusega ning suurendada artiklite sisu ja hulka.

Kuigi on olemas ühisandmebaasid, mis võimaldavad otsida kõikidest andmebaasis sisalduvatest materjalidest korraga (nt Ebsco), ei tohiks neid avastatava kasutajaliideselega segi ajada (Breeding 2010, Wagner & Yang 2010).

Kaasaegne lahendus, millele palju tähelepanu pööratakse, on avatud lähtekoodiga raamatukogusüsteemid. Nende kataloogide ühed silmapaistvamad omadused on lihtne märksõna otsingukast, täiustatud lehitsemise võimalused, õigekirjakontroll, otsitulemuste järjestamine, lihvitud navigatsioon, ühisotsing, kasutajatoetus ja rikastatud sisu. Need on vaid osa võimalustest. Viimaste aastate jooksul on raamatukogud ja tarnijad teinud jõupingutusi, et arendada OPACis funktsioone, tänu millele on „kolmanda põlvkonna kataloogist“ saamas praegune kataloog (Yang, Hofmann 2010 lk 142-143).

Olemasolevaid OPACi liideseid püütakse muuta konkurentsivõimelisemaks, võistlemaks avatud lähtekoodiga toodetega. Kuna sageli kaldutakse viimase poole, tuleb ka integreeritud raamatukogusüsteemide tootjatel teha olemasolevaid liideseid mugavamaks. Üheks selliseks uuenduseks on näiteks pilve-põhised infrastruktuurid. Eesti näitena võib tuua Rahvusraamatukogu otsinguportaali (vt lisa 2). Kuigi rahvaraamatukogude seas kasutatakse palju hosting-teenust (Software-as-a-Service – SaaS, varasemalt ASP), on hakatud raamatukogudele pakkuma ka pilve-põhiseid (cloud-based) infrastruktuure, mis on liidetud SaaS-i pakkujate toodetesse (Breeding 2011).

Avaliku kataloogi ülesanded

Raamatukogu avalikult kataloogil on vähemalt kolm erinevat ülesannet.

1. olla bibliograafilise andmebaasi elektrooniline versioon, mis asendab kunagist kaartkataloogi. Loogiline jätk sellel on linkide loomine elektroonsetele materjalidele, võimaldades kasutajale allikate kasutamise kodus ning vabastades raamatukogu riulitelt materjali otsimisest.

2. toimida "portaalina", mis ei erine raamatukogu kodulehest, vaid annab võimaluse vaadata andmeid, mis on seotud kasutajaga, näiteks saades teavet hilinenud raamatute, trahvide jne kohta. Lisaks isikuga seotud toimingutele on sealt võimalik saada informatsiooni raamatukogu lahtiolekuaegade kohta. Põhimõtteliselt peaks saama niiöelda „portaali“ funktsiooni laiendada lõputult, ühendades linkimise ja viitamise teel raamatukogu kasutajatele erinevat huvipakkuvat infot.

3. toimib OPAC raamatukogu reklaamina. Reklaamida on võimalik nii raamatukogu kui selle teenuseid.

Neljas potentsiaalne funktsioon võiks OPACil olla võimalus, otsida lisaks bibliograafilistele andmetele ka täistekstidest. (Wells, 2007, lk 387)

2 RAAMATUKOGUDE SÜSTEEMIDE JUURUTAMISEST EESTIS

2.1 TEADUSRAAMATUKOGUD

Eesti raamatukogude automatiseerimisega on tegeletud 1970ndatest (Olonen 1995, lk108). Kogu kõnealuse aja on olnud probleemiks riistvara, enamasti oli see seotud vahendite puudumisega ning puuduolev saadi sageli kingitustena. Varasemal automatiseerimise perioodil kasutati selliseid laiatarbe pakette nagu näiteks FoxPro, dBase, spetsiaalsetest bibliograafia andmebaasidest kasutati ProCite ja Micro-CDS/ISIS.

Raamatukogude automatiseerimine hoogustus 1990ndatel ning samal ajal muutus aktuaalseks integreeritud raamatukogusüsteemide valik Eestis. Tarkvarade vahel orienteerumiseks loodi teatava kogemusega raamatukogu esindajatest ERÜ juurde Eesti raamatukogude automatiseerimise töögrupp, initsiaatoriks Jüri Järs. Töögruppi kuulusid Eesti viie suurema teadusraamatukogu esindajad.

Töögrupi tegevusvaldkonnaks oli raamatukogude automatiseerimise põhimõtete väljatöötamine, süsteeminõuete määratlemine ja info kogumine tarkvaraturul pakutavate integreeritud raamatukogusüsteemide võimaluste ja hindade kohta. Eeltöö tehti ära 1992-1993 aasta jooksul. Pakkumissetepanekule vastas kümme-kond pakkujat ning 1993. aasta mais osteti Eesti Rahvusraamatukokku Soomes loodud integreeritud raamatukogusüsteem KIRI (Tamme, Reial 2011).

KIRI sisaldas elektronkataloogi, teatmeteeneindust, lugejateeneindust, komplekteerimist, statistikat, aruannete genereerimist, märksõnastamist ja liigitamist.

KIRI loodi koostöös Soome rahvaraamatukogudega ning peale aastast katsetamist, mille käigus tõlgiti kasutajaliides ja juhend, otsustati, et süsteemi ei võeta kasutusele, kuna see ei sobinud Rahvusraamatukogule (Kurjama, 1994 lk 8).

Sel ajal kui Rahvusraamatukogu, toleaeagne Akadeemiline raamatukogu ja TPÜ katsetasid raamatukogusüsteemiga KIRI, otsisid suured teadusraamatukogud infotehnoloogia-alaseid võimalusi ja lahendusi, luues ja kasutades seni omaloodud IT-rakendusi.

TTÜR võttis 1992. aastal kasutusele Micro-CDS/ISISe kohtvõrguversiooni, mille abil alustati tehnika- ja majandusalaste artiklite referaatandmebaasi, Tehnikaülikooli toimetiste jt andmebaaside pidamist. Samal aastal alustas Rahvusraamatukogu artiklite analüütilise andmebaasi koostamist andmebaasisüsteemi ProCite abil. Andmebaasi viidi üle ka välisraamatute ja välisperiodika koondkataloog.

Raamatukogude juhuslik, mõne puhul ka puudulik, rahastamine sundis otsima käepäraseid lahendusi. Kuna tollal puudus Eesti raamatukogudes veel spetsiaalne raamatukogutarkvara, üritati luua oma infosüsteem. Seoses kuningas Karl XVI Gustavi Eesti-visitiga kinkis Rootsi valitsus raha Tartu Ülikooli Raamatukogule infotehnoloogia kaasajastamiseks ja kirjanduse ostmiseks. Soetati arvuti Sun SparcStation 2 ja andmebaasisüsteem Informix. Informixi hankimisel saadi abi ka Avatud Eesti Fondilt (Saare, 1997; Reial, Tamme 2002).

Keskarvutil Sun loodi kohtvõrk, kuhu oli ühendatud neli arvutit ja kaks terminali. FoxPro ja dBase süsteemi abil koostati välisajakirjade, ülikooli bibliograafia, soome-ugri keeleteaduslikku jm andmebaasid. Andmebaasisüsteemi Informix põhjal töötati välja rakenduslik raamatukogutarkvara ning 1994. aasta novembris alustati andmete sisestamist arvutikataloogi INGRID. Viimane oli juba aasta pärast sidusotsinguks kättesaadav – olles sellega esimene Eestis loodud avalik kataloog (Reial, Tamme 2002).

Projektile aitasid kaasa TÜ matemaatikateaduskonna tudengid ning selleaegne andmetöötlusosakonna juhataja Margus Oja, kes koostas lõpliku projekti elektronkataloogi loomiseks.

Lisaks INGRID-i programmi tesauruse haldamise moodulile, mis võimaldas märksõnale lisada valdkonna nimetuse (näit. füüsika, majandus, ilukirjandus) ja vabas vormis lühikese märkuse oli võimalik veel otsida teoseid autorite, tõlkijate jt. isikute, pealkirjade, võtmesõnade, märksõnade, UDK, ISSN/ISBN, ilmumisaja ning -koha, kollektiiv autori, keele ja trükise laadi järgi. Kõiki neid tunnuseid sai otsingul kombineerida. Kataloogiotsingul olid abiks ka metamärgid * , ? , [ ]

ning loogikatehted (konjunktsioon, disjunktsioon, disjunktsioon pluss eitus). Oli võimalik ka nn. täisotsing, mille puhul etteantud fraasi otsiti trükisega seotud isikute ümber (autor, tõlkija jt.), kollektiivide, pealkirjade ning vastutusandmete aladest. TÜ Raamatukogu elektronkataloog INGRID oli nii eesti- kui ingliskeelne ning vajadusel sai vaadata abiteksti vastavas keeles, milles tööd tehti. Valides töökeeleks inglise keele, olid nii märksõnad kui ka abistav materjal valitud keeles, ehk siis antud juhul inglise keelne (Saare, 1997).

Aastaks 1995. jõuti arusaamisele, et omatehtud programmide ja andmebaaside alusel ei suuda Eesti teadusraamatukogud pakkuda tarbijaid rahuldavat teenust.

Samuti sai selgeks, et ei suudeta luua nõutaval tasandil ühtset infosüsteemi, ilma rahvusvaheliste fondide toetuseta. Kuna rahvusvahelised organisatsioonid ei rahastanud riiki ja selle allüksuseid tekkis vajadus organisatsiooni loomise järele. Selleks moodustati ametlik nõukogu Haridus- ja Kultuuriministeeriumi juures ning mittetulundusühing - raamatukogude konsortsium, olles isikuti küll kokkulangevad, kuid siiski kaks erinevalt määratlevat organisatsiooni.

24. mail 1995 moodustati raamatukogude automatiseerimise nõukogu. Nõukogu esimeheks valiti Jüri Järs ning peaesmärgiks sai ühtse integreeritud süsteemi projekti ettevalmistamine koos rakendamiseks vajalike riigieelarveliste vahendite taotlemisega.

Esmalt koostati konsortsiumi üldised tööpõhimõtted ja põhikiri ning MTÜ registreeriti 1996. aasta 18 juunil. MTÜ ametlikuks nimeks sai Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsium (ELNET Konsortsium) ning juhatuse esimeheks valiti Mihkel Reial Rahvusraamatukogust. Samal ajal jätkati pidevalt süsteemidega tutvumist ning külastati valikusõelale jäänud süsteeme kasutavaid raamatukogusid.

1996. aasta mai lõpuks selgus, et esitatakse Andrew W. Melloni Fondile taotlus toetuse saamiseks, mille eest otsustati valida Innovative Interfaces Inc pakkumine – integreeritud raamatukogusüsteem INNOPAC. 9. juunil 1997 allkirjastati tarkvara kasutusleping. Süsteem võeti ametlikult vastu 1998. aasta sügisel, ERÜ VII kongressil.

1997-1999 tegeldi süsteemi kasutuselevõtu ettevalmistustega: tehti riistvarahanked, integreeritud süsteemi häälestamise juurutamise ajakava, koolitati, loodi eri valdkondade töörühmad.

Konverteeriti rahvusbibliograafia ja välisraamatute koondkataloogi andmebaasid ning TÜRI andmebaas INGRID (Reial, Tamme 2002).

Kataloogiandmete konverteerimine INGRIDist ei kulgenud lihtsalt. Lisaks bibliokirjetele tuli konverteerida ka lugejate andmed ning üleminekuajaks oli registreeritud 23 400 lugejat nendest ligi 15 000 kojulaenutuse õigusega. Kuna probleeme oli palju, alates teavikute tagastamisest, kuni uute võõtkoodiga lugejakaartideni, otsustati uuele süsteemile üle minna järkjärgult. Süsteemi uuendamist alustati kasutajapiletite väljavahetamisega, minnes järkjärgult üle elektroonilisele laenutamisele, mis venis 1999 aasta lõpuni (Ilus, 2000 lk 12).

INNOPAC-i süsteem sisaldab kõigi raamatukogudes kasutatavate põhiprotsesside mooduleid nagu kataloogimine, perioodika registreerimine ja kontroll, komplekteerimine, lugejate elektronkataloog, ühendused Interneti kaudu, elektronpost, kogude inventeerimine jne. INNOPAC töötab võrgukeskkonnas, kasutades täielikku TCP/IP toetust. Juurdepääsu andmebaasidele sai nii graafilise klient-programmi kui ka terminali ja terminaliemulaatori režiimis (Reial 1998).

1998. aasta lõpuks töötasid Konsortsiumiga liitunud raamatukogud kahe keskarvutiga, millest üks asus Tallinnas ja teine Tartus. Andmebaasid ei olnud identsed, vaid täiendasid teineteist, moodustades kõiki EUNET Konsortsiumiga ühinenud raamatukogude ja nende kogusid katva võrgu. Kasutajatele on programmis avalik kataloog kättesaadav www-väljundi ESTERi näol, millest enamik on tõlgitud eesti keelde (Reial, Tamme 2002).

1997. ja 1998. aastal toimus pidev süsteemiga töötajate koolitus moodulite kaupa, mis oli üks tähtsaim töö INNOPAC-i juurutamisel. Esialgu said koolitust tippaseme spetsialistid ja süsteemi administraatorid ning seejärel viisid nemad läbi kõigi teiste raamatukogutöötajate koolituse (Reial, 1998).

1998. aasta lõpus jõudis Rahvusraamatukogu esimesena täiemahulise kataloogimiseni, ning laenutamiseni juba 1999. aasta alguses (Reial, Tamme 2002).

INNOPAC-i kõrvale koostati tugiprogramme, esimene sai loodud aastal 1999 rahvusbibliograafia nimestike genereerimiseks. Samuti loodi programm INNOPAC-i sisestatud

andmete põhjal statistika koostamiseks. Tänu tugiprogrammidele oli 1999. aastast võimalik saata Eestis ilmunud tõlkekirjanduse andmed UNESCO-le rahvusvahelisse tõlkekirjanduse koondkataloogi ning Eesti ISSN-keskus sai oma andmed elektrooniliselt edastada rahvusvahelisse ISSN-i keskusele. Kuna teadusraamatukogude üks eesmärk on kirjete koostamisel abistada rahvaraamatukogusid, siis Kultuuriministeeriumi tellimusel loodi programm, mis võimaldab andmeid kopeerida INNOPACi süsteemist rahvaraamatukogudes kasutatavasse süsteemi Kirjasto 3000 (Olonen 2000, lk 10).

2001.aastast tegeleti infosüsteemi edasise arendamisega, uuele versioonile „Millennium“ ülemineku ettevalmistamise ja läbiviimisega (Olonen 2002).

Millennium võeti peale tõrgete kõrvaldamist riistvaraliselt töösse aastal 2006, mil sai omale logo ka elektronkataloog ESTER (Ilus 2007).

ESTER

ESTER valiti elektronkataloogi nimeks, tulenedes kahest e-kataloogis kasutatavast USMARCis eesti keelt (EST) ja Eestit (ER) tähistavatest tähtedest (Reial, Tamme 2002).

E-kataloogi ametlik nimi on "E-kataloog ESTER", inglise keeles on "Online Catalogue ESTER".

Aastal 2011 on ELNET Konsortsiumiga liitunud 13 raamatukogu ning ESTER elektronkataloogi kasutavad:

- Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia Raamatukogu (EMAR);
- Eesti Kunstiakadeemia Raamatukogu (EKAR);
- Eesti Maaülikool;
- Eesti Rahvusraamatukogu;
- Eesti Vabariik raamatukogudega: Eesti Hoiuraamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kunstimuuseum ja Eesti Rahva Muuseum;
- Tallinna Keskraamatukogu;
- Tallinna Tehnikaülikool;
- Tallinna Ülikool;
- Tartu Linnaraamatukogu;
- Tartu Ülikool.

Alates 1. jaanuarist 1999 täiendatakse e-kataloogi andmed jooksvalt kõigi antud raamatukogudesse saabunud väljaannete kohta.

Otsingut saab teha kahes andmebaasis: Tallinnas - tallinn.ester.ee ja Tartus - tartu.ester.ee.
Artikleid Eesti ajakirjandusest ja kogumikest saab otsida Eesti artiklite andmebaasist ISE.
Samuti sisaldub kataloogis ülikoolide kolledžite ja erialaraamatukogudes leiduv.

E-kataloog ESTER võimaldab:

- otsida kataloogis sisalduvat paljude tunnuste alusel: autor, pealkiri, märksõna, kohaviit, UDK, ISBN jne;
- leida raamatute ja muude väljaannete bibliograafilised ning leidumusandmed;
- leida eksemplaride täpne asukoht raamatukogus;
- näha, kas väljaanne on kohal või välja laenutatud;
- tellida väljaandeid kohalkasutamiseks või kojulaenutamiseks;
- kasutada iseteeninduse Minu ESTER võimalusi;
- saata ettepanekuid ja tellimissoovitusi raamatukogudele;
- tutvuda ilmuma hakkavate väljaannetega eelkataloogis;
- olla kursis uudiskirjandusega oma raamatukogus.

Aastal 2006 lisati kataloogile teenus Minu Ester (Ilus 2007). Minu Ester võimaldab sisse logida lugejakaardi numברי ja PIN-koodi sisestamisel. Olles Minu Ester kasutaja on võimalik:

- vaadata oma laenutusi ja pikendada laenutähtaega;
- vaadata ja tühistada tellimusi järjekorras;
- vaadata oma maksmata viiviseid ja raamatukogu poolt esitatud arveid;
- otsida ja tellida teavikuid ilma isikuandmeid korduvalt sisestamata;
- salvestada laenutuste ajalugu;
- salvestada kataloogiotsinguid;
- salvestada kirjeid kaustadesse;
- lisada kommentaare e-kataloogis leiduvatele nimetustele;
- anda hindeid e-kataloogis leiduvatele nimetustele;
- uuendada oma kontaktandmeid;
- muuta oma salasõna;
- teha ettepanekuid ja saata raamatukogudele soovitusi uute teavikute hankimiseks.

Kuna elektronkataloog ei sisalda veel kogu infot raamatukogudes sisalduvast, tuleb täielikuks otsinguks kasutada ka raamatukogude kaartkatalooge kohapeal.

Samuti on rahvaraamatukogudel võimalik kopeerida kirjeid Z39.50 protokollil abil (Elnet Konsortsium 2011).

2.2 RAHVARAAMATUKOGUD

Eesti raamatukogude automatiseerimise töögrupi juurutamise etappidest kõige olulisem oli luua raalkataloogid teaduslikes raamatukogudes ehk kataloogimiskeskustes. Teise etapi käigus pidid saama automatiseeritud regionaalsed keskraamatukogud ning kolmandas järgus võeti vaatusse alla rahvaraamatukogud.

Kui teadusraamatukogudes toimus automatiseerimine juba 1970datel ja 1980datel aastatel, siis Eesti rahvaraamatukogude infosüsteemi loomist alustati 1995. aastal peaaegu tühjalt kohalt. Enne infosüsteemi projekteerimist viidi läbi lähteuring, mis näitas, et ühelgi rahvaraamatukogul ei olnud interneti-ühendust ning 21-st maakonna- ning linna keskraamatukogust 12-l ei olnud ühtegi arvutit. Seitsmel raamatukogul oli kümnekond personaalarvutit, kuid ka neid ei saanud raamatukogutöös rakendada, sest puudus spetsiaalne tarkvara. Erandiks oli Võrumaa Keskraamatukogu, kus 1995. aasta teisel poolel oli välja ehitatud kohtvõrk ning installeeritud raamatukogutarkvara. Vähestel töötajatel oli veidi arvutitöö kogemusi. Vajadust infosüsteemi loomiseks tunnetasid kõik raamatukogud, kuid selge visiooni puudumine ei võimaldanud taotleda vahendeid. Esmajärjekorras tuli paika panna süsteemi arhitektuur ja valida nõuetele sobiv raamatukogutarkvara ning tagada selle kohandamine. Selleks, et projekti käivitada moodustati 1995. aasta septembris ERÜ juhatuse poolt rahvaraamatukogude automatiseerimise töögrupp Jüri Järsiga eesotsas. Nende ülesandeks jäi luua tarkvara tugikeskus ja igas raamatukogus süsteemi juurutamise töörühm, koolitada raamatukoguhoidjaid ning leida automatiseerimisele rahastajad. Alustati üldiste nõuete kirja panemisega, millele infosüsteem peab vastama, formuleeriti täpsed nõuded igale funktsionaalsele moodulile ning kavandati raamatukogudes loodav tehniline infrastruktuur (Järs 2002, 2003).

Tänu Avatud Eesti Fondi toetusele alustati 1996. aastal projekti elluviimist 20 maakonna ja linna keskraamatukogus. Samal aastal moodustati kultuuriministri 15. mai käskkirjaga nr 83 ekspertrühm ning juba 20. mail saadeti Eesti raamatukogutarkvara hankekonkursil osalemiseks

pakkumiskutsed. Firmad, kes pakkumiskutsed said, olid Akateeminen Tietopalvelu Oy (ATP Oy), BTJ Kirjastopalvelu Oy, Information Management & Engineering Ltd. ning Norsk Systemutvikling A/S. Eelnevalt oli tutvutud ka teiste tarkvaratoodetega, mis aga ei vastanud nõuetele (LIBER, CDS/ISIS). Raamatukogutarkvara hankekonkursil osalenutest tunnistati parimaks Akateeminen Tietopalvelu Oy (Soome) pakkumine — tarkvara Kirjasto 3000, mida eelistasid ekspertgrupi üheksast liikmest kuus (Järs 2002).

Raamatukogutarkvara Kirjasto 3000 valiti kasutamise ja koolitamise lihtsuse, hoolduse ja konsulteerimise kõrge taseme ning tarkvara kiire arendamise pärast. Oluliseks sai ka firma valmisolek tulla Eesti turule (Järs 1997 lk 35).

7. septembril 1996. aastal kirjutasid ERÜ esinaine Anne Valmas ja ATP Oy tegevdirektor Janne Rouhiainen lepingule alla. Leping sätestas Kirjasto 3000 eesti versiooni rakendamise 18-s keskraamatukogus (välja arvatud Võrumaa keskraamatukogu, kellel oli ATP Oy-ga eraldi leping) ja 45 töökoha installeerimise hiljemalt 20. detsembriks 1996. Lepingus määratleti, mida mõeldakse Kirjasto 3000 eesti versiooni all ning milliseid täiendusi ja arendustöid ATP Oy kohustub tegema. 6. novembril avati Tallinnas Kirjasto 3000 Eesti tugikeskus - ATP Tarkvara OÜ. (Järs 2002, lk 41)

Peale riist- ja võrkvara spetsifikatsioonide kooskõlastamist ATP Oy-ga saadeti kutse hankekonkursil osalemiseks Eesti kolmele suuremale arvutitootjale – Astrodata, MicroLink ja Pennu. Parimaks pakkumiseks osutus Astrodata. (Järs 2002, lk 41)

Kuigi 1996. aasta lõpuks oli projekti elluviimiseks kulutatud ligi 3,6 miljonit krooni, ei toimunud kõik nii, nagu peab. Peale selle, et riist- ja võrkvara seadistamine võttis aega kauem kui lepingus ette nähtud, tuli välja, et ka Kirjasto 3000 eesti versioon oli vigane. Suurimateks möödalaskmisteks programmi käivitamisel olid vigased draiverid, mida oleks pidanud testima Soomes, mitte jooksvalt Eesti 18-nes raamatukogus. Selleks, et Kirjasto 3000 hakkaks tööle, kirjutati 1997. aasta jaanuaris alla lepingu lisaprotokollile, milles pandi paika edasine tööde käik. Järgneva kaheksa kuu jooksul testiti ja parandati Kirjasto 3000 versiooni kuues Eesti keskraamatukogus – Kärđlas, Põlvas, Raplas, Tallinnas ja Võrumaal ning 1997 aasta oktoobris otsustati, et programm on üldjoontes kasutuskõlblik.

Kuigi kohtvõrgu server ja kaabeldus oli paigaldatud kaheksasse raamatukogusse ning loodud oli üle 70-ne arvutitöökoha, puudus enamusel raamatukogudest internetiühendus ning kaheksal

keskraamatukogul tuli läbi ajada mõne Windows 95 abil ühendatud töökohaga. Interneti ühendus oli ainult Saaremaa ja Kärkla Keskraamatukogus.

Kuna oli selge, et projekti ei rahastata täies mahus, siis esitati stipendiumitaotlus Budapestis asuvale OSI RPL-le (Open Society Institute Regional Library Program). Peale läbirääkimisi ja täiendavaid põhjendamisi õnnestus sealt saada 1,1 miljonit Eesti krooni. Samaks otstarbeks oli varem saadud Kultuuriministeeriumilt 0,9 miljonit krooni, mille eest hangiti puuduvad serverid ja ehitati välja kohtvõrgud, suurendati kasutajalitsentse ning tööjaamade, printerite ja võotkoodilugerite arvu. Lisaks võimaldas see alustada infosüsteemide loomist ka väiksemates küla-, valla- ja linnaraamatukogudes. Peale keskraamatukogude infosüsteemide baaskeskonna loomist alustati 1998. aastal küla-, valla- ja linnaraamatukogude infosüsteemi loomist. Selle juures pidi arvestama iga raamatukogu eripära, milleks hangiti Kultuuriministeeriumi toetusel 88 raamatukogu riistvara ja raamatukogutarkvara.

1999. aasta suvel külastasid Eestit OSI RLP eksperdid, kes viisid läbi projekti devalvatsiooni ning andsid hinnangu OSI RLP eraldatud toetuse kasutamisele. Üldiselt hinnati projekti kordaläinuks, kuid märgiti ära, et MS-DOS-i keskkonnas töötav ning ainult kohtvõrgus kasutatav Kirjasto 3000 ei vasta aja nõuetele ning tuleb asendada TCP/IP protokollil põhineva lahendusega. See omakorda võimaldaks ratsionaalsemalt kasutada tööjõu-, serveri- ja andmeressursse ning teha avaliku kataloogi interneti kaudu kõigile kättesaadavaks (Järs 2002, lk 41-42).

See, et Akateeminen Tietopalvelu Oy ei tulnud toime Kirjasto 3000 tarkvara üleviimisega Unixi keskkonda, seadis keerulisse olukorda Tallinna ja Tartu keskraamatukogud, kuna nende osakonnad ja harukogud paiknesid linna piires hajali. Raamatukogude enda initsiatiivil uuriti mitmeid maailmas läbi löönud tarkvaratooteid, kuid enamuste kahjuks rääkis kas liiga kõrge maksumus või slaavi tähestiku toetuse puudumine. Lahendus, kuigi mitte oday, õnnestus siiski leida — mõlemad raamatukogud ühinesid ELNET Konsortsiumiga (Järs 2002 riso).

Kuigi raamatukogutarkvara Kirjasto 3000 ei saanud üle viia Unixi keskkonda, kasutas seda aastal 2000 ligi 200 raamatukogu. Selleks ajaks oli leitud lahendus teavikute liigitamisele ja märksõnastamisele. Bibliograafiakirjete impordi probleemi lahendas tarkvaratoote US-FIN konverteri väljatöötamine, mille abil kopeeritakse kirjed ELNET Konsortsiumi elektronkataloogist ESTER (Järs 2002 riso).

Lisaks Avatud Eesti Fondi ja riigi poolt eraldatud raha eest ostetud Kirjasto 3000-le, oli tol ajal Eesti rahvaraamatukogudes kasutusel olnud ka teisi raamatukogu infosüsteeme. Harju maakonna

raamatukogu alustas 1994. aastal koostööd Norra Akershusi maakonnaga, et raamatukogus kasutusele võtta firma Norsk Systemutvikling raamatukogu infosüsteem MicroMARC. Kasutusel olid raamatukogutarkvarad Raamat 2 (R2000), CDS/ISIS, ja ARX – Raamat (Karolin 2006, lk 13).

Peale OSI RLP ekspertide märkust, et raamatukogutarkvara Kirjasto 3000 on vananenud, hakati mõtlema uue põlvkonna tarkvara peale, mille eeltingimuseks oli kõigi raamatukogude varustatus interneti püsiühendusega. Püsiühenduse võrgu loomisele raamatukogudesse andis hoo sisse projekti KülaTee 2 raames tehtud investeeringud (Järs 2002). Kõige paremini läks raamatukogude internetiseerimine Hiiumaal ja Tartu maakonnas. Tartu maakonna raamatukogude automatiseerimisest saab lähemalt lugeda Merike Karolini lõputööst (Karolin 2006). Kuna internetiseerimine oli vaevaline, siis lootis Jüri Järs, et olukorda aitab parandada avaliku teabe seadus. Avaliku teabe seadus kohustab riiki ja omavalitusi tagama püsiühenduste väljaehitamise ning avalike internetipunktide (AIP) loomise kõigis rahvaraamatukogudes (Järs 2002, lk 43).

Uue põlvkonna integreeritud raamatukogutarkvarale esitatavad nõuded arutati kõigepealt läbi raamatukogude esindajatega ning 2001. aasta novembris kooskõlastati need OÜ Deltmar ja OÜ URANIA Com esindajatega, kuna need kaks firmat olid juba asunud välja töötama rahvaraamatukogudele mõeldud tarkvara. 2002. aasta alguses viis sihtasutus „Vaata Maailma“ läbi avaliku sektori internetipõhiste teenuste konkursi, kuhu laekusid ka Deltmari ja Urania taotlused. Kuna Deltmar OÜ tarkvaratoode RIKS põhineb klient-server arhitektuuril, otsustas Sihtasutus Vaata Maailma toetada URANIA Com OÜ taotlust keskandmebaasil ja täielikult veebipõhisel kasutajaliidesel baseeruva raamatukogutarkvara väljatöötamiseks. 2002. aasta mais kirjutasid Kultuuriministeeriumi, Vaata Maailma ja Urania esindajad alla kavatsuste protokollile, mille eesmärgiks on toetada ja kiirendada veebipõhise infosüsteemi loomist ning kasutuselevõttu. (Järs 2002, Kultuuriministeerium 2002).

URRAM

OÜ Urania Com kõige suuremaks projektiks on URRAM-i nimelise raamatukogude infosüsteemi arendamine ning pidevad uuendustööd.

Urram on veebipõhine raamatukogudele mõeldud täisfunktsionaalne infosüsteem, mis esialgselt oli välja töötatud Interbase'i ja PHP vahenditega ning mõeldud kasutamiseks ühe maakonna

raamatukogudele. 2001. aasta sügisel algatas Vaata Maailma Sihtasutus konkursi raamatukogude infosüsteemide projekti raames ning 8. mail 2002. a sõlmiti Kultuuriministeeriumi, Vaata Maailma Sihtasutuse ja süsteemi arendaja Urania Com OÜ vahel kolmepoolne kavatsuste protokoll, mille alusel hakati internetipõhist raamatukogude infosüsteemi Urram looma.

Kuna andmebaas on ühtne, siis vähenevad tunduvalt tööjõukulud unikaalsete bibliograafiakirjete sisestamisel. Veebipõhine tarkvara võimaldab lugejal kasutada raamatukogude teenuseid interneti kaudu, muutes kasutajale isikuandmete vaatamise, teavikute reserveerimise ning otsimise oluliselt mugavamaks.

Urram on veebipõhine tarkvara ning liitumisel tuleb tasuda ühekordne liitumistasu ja igakuiselt hooldustasu. Urania Com OÜ poolt loodud tarkvara kasutatakse andmebaasi ja rakendusprogrammi majutusteenust (hosting), mis on ka mujal maailmas väga levinud, eriti rahvaraamatukogude seas. Tänu sellele ei ole tarvis raamatukogul (maakonnal) muretseda oma serverit koos tarkvaraga. Ära jääb ka programmi hooldusteenuse ostmine või kõrge kvalifikatsiooniga spetsialisti palkamine. Samuti ei ole vaja muretseda varukoopiate tegemise, andmete taastamise ning serveri operatsioonisüsteemi versioonitäienduste laadimise ja seadistamise pärast.

Lisaks erinevate raamatukogu- ja IT standarditele (MARC21, ISBD, UNICODE, Z39.50), toetab Urram Eesti ID-kaardi kasutamist lugeja identifitseerimiseks. See võimaldab piirata kasutajagruppide kaupa ligipääsuõigusi, teostada andmevahetust, laadida alla kirjeid elektronkataloogist ESTER ja kasutada neid oma süsteemis lähtekirjetena.

Raamatukogunduslik funktsionaalsus (kataloogimine, liigitamine, märksõnastamine, eksemplariandmete lisamine, otsing, laenutamine, lugejate arvestus, perioodika registreerimine, komplekteerimine, arvestus, statistika, väljundid jm) on realiseeritud vastavalt rahvaraamatukogude poolt esitatud nõuetele (Urania Com OÜ 2011a).

Süsteemi arhitektuurist lähtudes on Järs välja toonud mõned eelistused Urrami-i kui täielikult veebipõhise rakenduse kasuks (Järs 2002):

- töökohaarvutitele pole vaja installeerida täiendavat klienditarkvara, süsteemi kasutamiseks piisab kui on installeeritud standardne veebibrauser;
- töökohaarvutid ei vaja eraldi tugiteenust, sest kõik tarkvara täiendused installeeritakse ainult keskserverile - üks kord ja ühes kohas;

- töökohaarvutite tehniliste parameetrite osas on nõuded madalad;
- kui rääkida riskidest, siis on uue põlvkonna infosüsteem tunduvalt missioonikriitilisem kui maakondlikud või lokaalsed lahendused, kuid arvestades praegust magistraalvõrkude ribalaiust ja keskserveris rakendatavaid turvameetmeid pole põhjust prognoosida töökatkestusi. Üheks garantiiks on ka töötajate korralik väljaõpe — ühtset andmebaasi tuleb luua ühtsete reeglite alusel.

Vaid Põlva maakond ei ole Urrami keskserveriga liitunud, kasutades raamatukogutarkvara Urram, mis asub nende omal serveril, hinnates seda heaks variandiks, sest (Talvet 2009):

- on teinud korda konverteeritud kirjed;
- tõmmatud kirjeid ei muuda teise raamatukogu töötaja;
- ei sõltu keskraamatukogus interneti-häiretest;
- märksõnastavad raamatuid üksikasjalike kodulooliste märksõnadega jms.

Praegu ei teata kauaks eraldi jäädakse. Viimase ühisnõupidamise põhjal Urania COM OÜ-ga 2008. aasta detsembris otsustati, et midagi ei muutu. Kuna Eesti rahvaraamatukogudes on programmina kasutusel veel Riks ja Millennium ning kõik keskkogud ei ole ühe serveri peal, pole see väga oluline ning Põlvamaa raamatukogude elektronkataloog on näha keskraamatukogu kodulehelt (Talvet 2009).

Statistikaameti andmeil on Eestis 565 rahvaraamatukogu ning neist seisuga veebruar 2010 kasutab 364 riikliku toetusega integreeritud raamatukogusüsteemi Urram, mille andmebaas asub Elioni serveris ja kuulub Kultuuriministeriumi omandisse. Põlvamaa 35 rahvaraamatukogu kasutab Urrami regionaalset php-l põhinevat versiooni.

Urania Com OÜ poolt on loodud kodulooportaali ning selleks vajalik kataloogimismoodul. Mõlemad on testimisjärgus ning on leitav aadressilt <http://www.kodulugu.ee/> (ERÜ 2011).

RIKS

OÜ Deltmar on loodud 1993. aastal AS Deltmarina ja vastavalt äriseadustiku muutumisele ümberregistreeritud 1997. aastal OÜ Deltmar nimele ning firma põhitegevuseks on programmeerimine. Enamus projekte on seotud tööstuse automatiseerimisega ja rakendused on liikunud läbi emafirma välisklientidele.

Firmas tehtud rakendused on kasutusel Soomes, Rootsis, Saksamaal, USA-s ja Singapuris.

Koostööpartneriteks on: Nokia, Simcorp/Swisslog, ABB, Rocla, AGA, VTI Hamlin, PMJ Automec.

2000.a. suvest on nende hoole all Eesti raamatukogud, mis kasutavad Soome päritolu raamatukogude infosüsteemi Kirjasto 3000. Alates 2000.a. sügisest on välja töötatud Kirjasto 3000 asemele uut ja kaasaegset raamatukogutarkvara Riks (raamatukogude info- ja kataloogisüsteem), mille loomisel on arvestatud raamatukogude reaalseid võimalusi ja riistvara. Kõrvaleesmärkidena on väga tähtsaks peetud tehtud töö säilitamist. Oluline oli, et Kirjasto 3000 andmeid saaks konverteerida Riksi, samuti on võimaluste piires säilitatud ka programmi väljanägemine.

Oluline erinevus Kirjastoga on selles, et Riksi arendatakse Eestis. Lisaks on raamatukogu infosüsteem Riks tulnud DOS töökeskkonnast Windowsi töökeskkonda, mis teeb lihtsamaks hoolduse ning programmi töö.

OÜ Deltmari arendatud raamatukogusüsteem on klient-server tüüpi, mis võimaldab tavakasutajal kasutada raamatukogu teenuseid veebilehitseja kaudu. Raamatukogutöötajate igapäevaseks kasutamiseks on aga klientrakendus, mis on paindlikum kui veebilehitseja.

RIKS koosneb kolmest funktsionaalsest osast (Jüris 2002):

- andmebaasi keskkond (server);
- klientrakendus;
- veebiliidesed.

Tänu UNICODE kasutamisele on Riksis võimalik otsida ja sisestada andmeid mis tahes keeles. Nõuded riistvarale sõltuvad raamatukogu andmete hulgast, olles kasutatav nii väikekogus ühe töökohana (Access 2000 andmebaasil) ning üle laivõrgu kogu maakonna raamatukogusid hõlmava klient-server süsteemina (SQLServer andmebaasil). Aastal 2002 oli Riks ühe töökohana kasutuses mõnes koolis ning laivõrku testiti Läänemaa Keskraamatukogus, kuid Riksist loobuti (Jüris 2002, lk 12).

3 KÜSITLUSE ANALÜÜS JA TULEMUSED

3.1 METOODIKA

Käesoleva küsitluse läbiviimisel kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit. Küsitluse koostamiseks tutvuti ideede saamiseks Dave Patterni esitluse „The Future of the OPAC“ slaidide ja küsitlusega aadressilt <http://www.daveyp.com/blog/stuff/opac.html>. Üle vaadati ka Leeles Palgese bakalaureusetöö küsimustik. Andmete kogumiseks viidi läbi ankeetküsitlus (vt Lisa 1), mida sai täita elektrooniliselt e-Formulari küsitluskeskkonnas.

Küsimustiku koostamisel on lähtunud lõputöö eesmärgist – selgitada välja ning analüüsida Eestis toodetud raamatukogutarkvara avalike kataloogide funktsionaalsust ja kasutajasõbralikkust. Küsitlus viidi läbi raamatukogutöötajate seas, kuna just raamatukogutöötajad on need, kes tutvustavad ja juhendavad avaliku kataloogi kasutamist lõpptarbijale ning saavad edastada arendajale ideid ja juhiseid selle paremaks muutmisel. Seda, et programmide haldajad võtavad kuulda raamatukogude soove ja ideid, saab lugeda näiteks Jaana Hansingu artiklist: Riks – risk või õige valik? (2003, lk 20).

Küsitlusleht sisaldab küsimusi, kus vastusevariandid on ette antud ning autori valikul oli võimalus osadele küsimustele anda vabas vormis kommentaar. Küsimustik ei sisaldanud päringuid vastaja üldandmete kohta, teada sooviti vaid maakonda ning raamatukogutarkvara, millise avaliku kataloogi kohta vastuseid antakse. Küsimusi esitati 31.

Eestis loodud ja arendatavate raamatukogutarkvarade avalike kataloogide küsitlus viidi läbi neljas maakonnas (Lääne, Saare, Rapla ja Valga) perioodil 7-21 aprill 2011. Maakondade valikul sai oluliseks rahvaraamatukogude arv ning kasutatav raamatukogutarkvara maakonnas. Rahvaraamatukogusid on Eestis Statistikaameti 2009. aasta andmetel 565. Kohaliku raamatukogutarkvara Riks kasutajaid on Eesti rahvaraamatukogude seas 2011. aasta maikuu seisuga 184 (Lilbok 2011a) ning Urramit kasutab 2010. aasta veebruari seisuga 364 rahvaraamatukogu (Urram 2011). Lähtudes Riksi kasutajatest ning raamatukogude arvust

maakonnas, jätsin sõelale Saare ning Valga maakonna. Sarnaste raamatukogude arvuga maakondi kus kasutatakse Urramit, on kaks – Lääne ning Rapla. Rapla maakonda eelistas autor lisaks sobivusele veel seepärast, et maakond on aktiivne uute ideede rakendamise poolest, heaks näiteks on raamatukogude blogid.

Esmalt võttis töö autor ühendust valimisse kuulunud maakondade keskraamatukogude direktorite ja pearaamatukoguhoidjate – Ilme Sepa ja Kersti Brantiga Läänemaalt, Anu Vahteri ja Maire Raukiga Saaremaalt, Õie Paaslepa ja Katrin Niklusega Raplast ning Endla Schasmini ja Kristi Simsoniga Valgamaalt. Vastavalt kokkulepetele saadeti küsitlus Kersti Brantile (Brant 2011a), Maire Raukile (Rauk 2011), Katrin Niklusele (Niklus 2011) ja Endla Schasminile (Schasmin 2011), kes edastasid selle koos kaaskirjaga raamatukogutöötajatele maakondlike listide kaudu. Raplamaal edastatakse infot maakondlikus raamatukogude siseveebis. Pärast arutelu Katrin Niklusega avalikustati küsimustik intranetis koos kaaskirjaga ning küsimustiku ülespanemisel olid abiks Mariina Madisson Lelle raamatukogust ning Ilme Säde Kärü raamatukogust.

Nelja maakonna töötajate peale saadi täidetult tagasi 62 vastust. Ankeet oli anonüümne ning kahjuks oli huvi küsitluse täitmise vastu minimaalne. Autor sai suusõnaliselt signaale, et küsitlus oli raske või ei osata vastata kuna töötajad ei kasuta avalikku kataloogi. Esialgelt laekus küsitlusele vaid 23 vastust. Peale nõupidamist keskraamatukogude kontaktisikutega edastati küsitlus teist korda. Peale teistkordse palve edastamist, laekus lisaks 30 vastust. Kuna Läänemaalt oli vähe vastuseid, soovitas Kersti Brant, edastada kiri kontaktidele ka isiklikult (Brant 2011b). Peale seda laekus veel üheksa vastust. Kokku üheksa vastust Läänemaalt, mis teeb 14,5% üldsummast. Rapla maakonnast sai töö autor tagasi 23 vastust (37,1%) ning Valga ja Saare maakonnast laekus kokku 30 vastust, mõlemast maakonnast 15 ning see teeb mõlemale maakonnale üldvastustest 24,2%.

Andmete statistilisel töötlemisel on kasutatud tabelarvutusprogrammi MS Excel. Avatud küsimuste vastused on analüüsitud visuaalse vaatluse teel üldistatult ning valikuliselt on tsiteeritud kommentaare. Töö illustreerimiseks on andmekogumile koostatud diagrammid.

Küsimustik esitati väidetena. Esimese kolmeteistkümne väite vastuseks sai valida variantide hulgast kas: „pole üldse nõus“, „pole päris nõus“, „ei oska öelda“, „pigem nõus“ ja „täiesti

nõus.“ Küsimus 14 selgitab, kas avaliku kataloogi kasutamiseks vajavad lugejad abi ning vastata sai: „jah“, „ei“ ja „midagi muud“. Vastates „midagi muud“, oli võimalus lisada kommentaare. Järgnevad küsimused koosnesid kahest osast, kus autor palus hinnata, kui tähtsad on vastajate arvates alljärgnevad funktsioonid avalikus kataloogis, valides vastusteks „pole üldse nõus“, „pole päris nõus“, „ei oska öelda“, „pigem nõus“ ja „täiesti nõus“. Iga väite puhul tuli lisada, milline on selle funktsiooni kasutusvõimalus nende raamatukogu avalikus kataloogis, valides vastusevariantidest „olemas“, „puudu, kuid vajadus on“, „puudu, kuid vajadust pole“ ja „ei näe vajadust“, ühe või mitu varianti. Kõik küsimused peale kommentaaride olid kohustuslikud.

3.2 KÜSITLUSE VASTUSTE ANALÜÜS

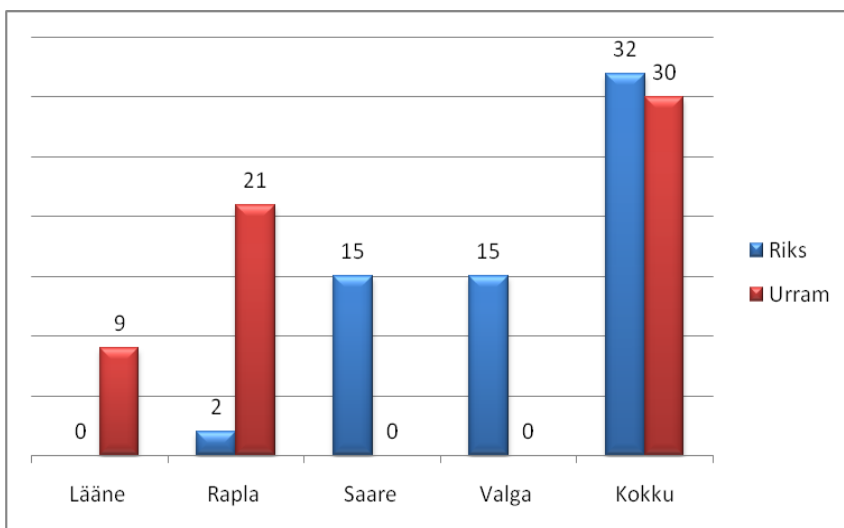
Eestis loodud veebipõhiseid, rahvaraamatukogudes laialdaselt kasutusel olevaid raamatukogutarkvarasid on kaks. Olemuselt on need täiesti erinevad, Urram on veebipõhine ning Riks lokaalne tarkvara. Urramis on ühtne andmebaas kõikide kasutajate vahel, väljaarvatud Põlvamaa 35 rahvaraamatukogu, neil on Urrami regionaalset php-l põhinev versioon (Talvet 2009). Rikswebil on igal raamatukogul oma andmebaas ning otsingut saab sooritada kogu maakonna piires. Kasutaja seisukohast oleks kõige parem kui oleks üks otsingukoht ning sealt saaks viited mõlema programmi leidumusele. Sellele, et kunagi on üks üle-eestiline raamatukogutarkvara, niipea mõtet loota ei ole, juba süsteemide erinevuste pärast ning programmide rahastamise seisukohast, mis on niivõrd erinevad. Urramit rahastab tänu 2002. aastal alla kirjutatud kolmepoolselt sõlmitud kavatsuste protokollile osaliselt riik (Järs 2002, Kultuuriministeerium 2002) samas kui Riks on erakapitalil loodud ja toimiv firma (Lilbok 2011b). Tavakasutajale lihtsamaks orienteerumiseks kataloogide vahel, lisasin oma uuringusse väite, et oluline on viidata avaliku kataloogi esilehel teiste Eestis kasutatavatele avalikele kataloogidele ja andmebaasidele.

Programmidevaheline jagunemine

Küsitlusele vastas 62 raamatukogutöötajat. Kuna tegu on eelkõige Urrami ja Riksi avalike kataloogide võrdlusega, siis sai oluliseks millist avalikku kataloogi hinnati ning kui palju tuli vastuseid kummagi raamatukogu programmi kohta. 62 vastust jagunesid peaaegu võrdselt, 32 vastust Riksi ning 30 Urrami kasutajatelt. Valimisse oli võetud neli maakonda, kaks maakonda kus kasutatakse peamiselt Urramit – Lääne ja Rapla maakond ning Riksi kasutavad maakonnad

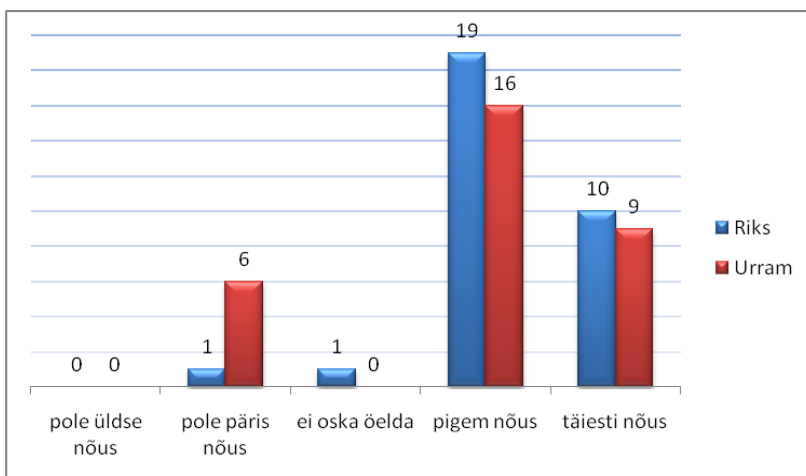
Valga ja Saaremaa. Rapla maakonna raamatukogudest kasutab Kehtna programmi Riiks. Läänemaalt ja Valgamaalt oldi märgitud programmideks vastavalt Urram ja Riiks ning Rapla maakond maakonnas kasutatakse mõlemat programmi (vt *joon. 1*).

Joonis 1 Programmide kasutus maakondade lõikes

Töötajate rahulolu avaliku kataloogiga

Uuringu esimeseks küsimuseks oli rahulolu igapäevaselt kasutatava programmi avaliku kataloogiga. Vastuste jagunemine programmide vahel on ära toodud *joonisel 2*.

Joonis 2 Rahulolu avaliku kataloogiga

Üldjoontes ollakse mõlema programmi avalike kataloogidega rahul. Seda näitavad enamuse vastajate „pigem nõus“ ja „täiesti nõus“ vastused.

Väitega, et raamatukogutarkvara avalikku kataloogi on lihtne kasutada, oldi samuti valdavalt „pigem nõus“ ning „täiesti nõus“. „Pigem nõus“ oldi 32 korral – 17 Urrami ning 15 Riiksi

vastajat. „Täiesti nõus“, et avalikku kataloogi on lihtne kasutada, vastasid 13 Riksi ning seitse Urrami kasutajat. Kahel Riksi kasutajal puudus selles küsimuse oma arvamus, valides „ei oska vastata“ ning „Päris nõus“ ei olnud kaks Riksi ja kuus Urrami kasutajat. Kordagi ei valitud võimalust „pole üldse nõus“, mis näitab seda, et kataloog on vastajate arvates kasutatav.

Kasutusmugavuse kohta saab märkida, et kahjuks puuduvad mõlemal kataloogil viited teistele avalikele kataloogidele, mis võimaldaks otsingu laiendamist. Linkide olemasolu laseks suurema vaevata kasutada teisi Eesti avalikke katalooge. Autori andmetel kasutab sarnast viitamist piiratud kujul vaid Ester, viidates oma süsteemi teistele kataloogidele. Hea näide andmebaaside kompaktsusest on ERÜ lehel andmebaaside alt leitav info (vt Lisa 3). Raamatukogu kasutajatel oleks lihtsam kui info oleks leitav ka nende raamatukogu avalikust kataloogist.

Uurimustöös on kolmanda punktina väidetud, et „Oluline on viidata avaliku kataloogi esilehel teiste Eestis kasutatavatele avalikele kataloogidele ja andmebaasidele“. Vastanud raamatukogutöötajatest 19% pidasid seda mitteoluliseks või puudus oma arvamus, ülejäänud ehk 81% olid väitega nõus. Täpsemalt jagunemise kohta saab vaadata Lisast 3.

Teaviku leitavus

Kõige olulisem avaliku kataloogi kasutaja ja raamatukogu töötaja jaoks on teaviku kerge leidmine kogust. Juba 1991 aastal väitis Hildreth, et kataloogist on küll lihtne otsida, kuid õige teabe leidmine on keeruline (Hildreth 1995). Sellest ajendatuna esitati väide „Avalikus kataloogis on kerge leida teaviku olemasolu oma raamatukogus.“

Seekord oldi äärmiselt üksmeelsed vastuste andmisel. Sellega, et teavikut on oma kogust kerge leida, olid enamuse ehk 57 vastajat nõus. Vaid viis Urrami kasutajat arvasid teisiti. Rikswebi kataloogist teeb otsimise lihtsaks see, et otsing toimub ühe maakonna ja/või raamatukogu piires.

Teaviku leidmist oma avalikust kataloogist sai ka vabas vormis kommenteerida ning kokku kasutati seda võimalust viiel korral. Neli vabas vormis kommentaari olid antud Urrami kasutajate poolt ning selgus, et kataloogi kasutamise teevad keeruliseks lõplikult sisestamata kogu, otsingul kasutatavad keerulised piirangud, peab teadma raamatukogunduses kasutatavat sõnavara ning raamatukogu kataloogis olevaid staatuste tähendusi.

Programmile Urram antud kommentaarid:

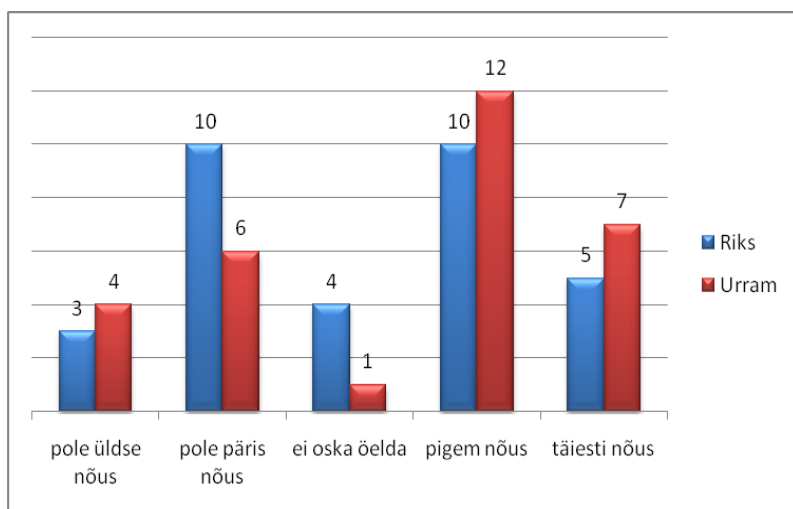
„Piirangute lisamine on lugeja jaoks pisut segane, aga saab hakkama. Halvem on see, et lugeja peab teadma - staatusega saabunud teavikud ei ole tegelikult veel saadaval.“

„Tavalugeja ei pruugi teada, mida tähendab harukogu, ning rippmenüüst vajaliku kogu leidmine on piisavalt tülikas.“

Üks kommentaar anti Riksi kasutaja poolt: „Tore on see, et kasutaja näeb ka seda, kas teavik on koheselt kättesaadav või hetkel välja laenutatud.“

Toetudes eelnevatele kommentaaridele tooksin siinkohal välja harukogu mõiste raamatukogusõnastiku järgi. Haruraamatukogu tähendab suurema administratiivüksuse eraldi paiknevat osa, mis teenindab kindlat kasutajarühma (nt lapsed, kõrgkoolide teaduskonnad) või kindlat piirkonda (Raamatukogusõnastik 2008 sub haruraamatukogu). Läänemaa näitel vastab mõistele Lihula raamatukogu kolme harukoguga – Tuudi, Kirbla ning Metsküla (Lääne maakonna... 2010). Ka töö autor eeldab tavakasutajana, et harukogu alt on leitavad suurema raamatukogu väiksemad raamatukogud ning üllatav on leida kõik rahvaraamatukogud „harukogu“ piirangu alt.

Kui oma kogus on teaviku leidmine töötajate arvates valdavalt lihtne, siis teaviku leidmine kõigis Eesti raamatukogudes tekitas erinevaid arvamusi (vt *joon. 3*).

Joonis 3 Teavikute otsimine üle Eesti

Vastuseid väitele, „Avalikus kataloogis on kerge leida teaviku olemasolu kõigis Eesti raamatukogudes,“ jagunesid vastused kõikide vastajate lõikes: „pigem nõus“ – 36%, „pole päris nõus“ – 26%, „täiesti nõus“ – 19%, „pole üldse nõus“ – 11% ning „ei oska öelda“ – 8%. Kuna Riksweb võimaldab sooritada otsingut ühes maakonnast või raamatukogust, siis eeldas töö autor, et sellele väitele vastavad enamasti Riksi kasutajad „Pole üldse nõus“, kuid seda vastusevariant kasutati mõlema programmi kasutaja seas peaaegu võrdselt. Mõlemate vastajate arv on

mõnevõrra üllatav, sest Urramiga liitunute vahel on üle Eesti sooritada otsingut lihtsam kui Rikswebis. Sellest võib järeldada, et Urrami avaliku kataloogi kohta vastanud töötajad on vaadanud laiemalt ning arvestanud sisse ka maakonnad ja raamatukogud, kus Urramit ei kasutata.

Ka sellele küsimusele said vastajad anda kommentaare. Need anti 11-l korral, seitse Urrami kasutajatelt ning neli Riksi kasutajatelt.

Urrami kasutajate kommentaarid on järgmised:

„Urrami kasutajana tahan öelda, et Urrami ülesehitus on lihtsam“

„Urrami- märksõnastamine on puudulik“

„Otsisüsteem on keeruline ja ei ole kasutajasõbralik“

„Kui otsitud teavikut on 400 raamatukogus siis 10 kaupa lapata on väga tüütu“

„Raamatukogud kasutavad erinevaid süsteeme, seetõttu kõigis ei saa“

„Tavaliselt otsitakse leidumust teatud piirkonna raamatukogust“

„Sama kommentaar kui p.4, ehk siis Kui 100% fondist pole sisestatud, siis ei või milleski kindel olla“

Riksi kasutajate kommentaarid:

„Kõikide raamatukogude kogud pole veel elektroonilistes kataloogides ning raamatukogud kasutavad erinevaid süsteeme (Riks, Urram, Ester), need süsteemid on vägagi erinevad“

„Riksi puhul see võimalus kahjuks puudub“

„Riks võimaldab otsingut ainult oma maakonna RKde kataloogis ja teistest otsimiseks tuleb neid eraldi kasutada.“

„Riks kataloogis tuleb vastav kogu enne valida ja siis otsing sooritada.“

Lugedes Urrami kasutajate kommentaare, leiab sealt otsinguga seotud ebameeldivuse – kirjete rohkuse ning ebameeldiva sirvimise, kui otsida kõikide kogude hulgast. Üle-eestilise materjalide otsimise juures on tööd häirivaks teguriks erinevate süsteemide kasutamine. Samuti on mõlema süsteemi kasutajad viidanud, et kõik kogud pole veel elektroonilistes kataloogides. Üldiselt tuleb välja, et teavikute leidmine üle Eesti on võimalik kuigi probleemne.

Oma kogust teavikute leidmisel tuli kommentaaride juures välja terminoloogia segadus. Küsitluses oli väide ka terminoloogia kohta. Väide kõlas järgmiselt: „Avalikus kataloogis peab olema tavakasutajale arusaadav terminoloogia“. Tavakasutajana on rõõm näha, et minu väitega

on tõesti nõus 68% ehk siis 42 vastanut, jaotudes ka programmide vahel võrdselt mõlemale 21 vastust. Pigem nõus on 31% ning see teeb 11 Riksi ja 8 Urrami kasutajat. Ühel Riksi kasutajal ei ole selle väite puhul oma arvamust, vastates „Ei oska öelda“ ning saades sellega ühe protsendi vastajatest. Terminoloogia on autori arvates äärmiselt oluline. Loomulikult ei saa teha kasutajatele oma sõnavara, kuid ei ole mõtet kasutada ka liiga erialaseid sõnu. Kui on tarvis erialalisi termineid kasutada, võiks olla kasutusjuhendis ära toodud võimalus vaadata sõnade tähendust. Ühe hea näite terminoloogia kohta leiab Rikswebi kataloogist otsingut sooritades. Nimelt on seal piiramisvõimaluseks „ühik“, kust rippmenüü alt tuleb valik, mis laadi teavikut soovitakse otsida. Sõnale „ühik“ sõna „laad“ asendajana on oma töös viidanud ka Leeles Palge (Palge 2007).

Programmi tugi

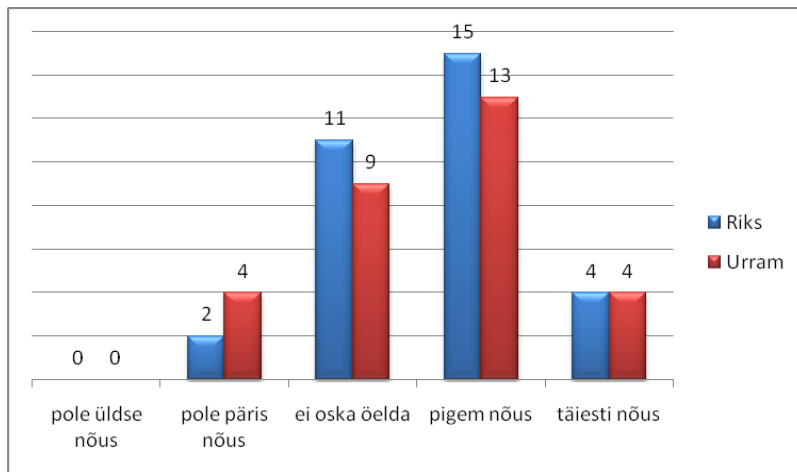
Avaliku kataloogi kasutamise lihtsustamiseks ja interaktiivsemaks muutmiseks lisati küsitluse kolm väidet: Esimene neist on: „Kataloogi avalehel peab olema ettepaneku ja tellimissoovituse saatmise võimalus“. Mõlemad võimalused on olemas Rikswebi avaliku kataloogi avalehel. Urrami avaliku kataloogi avalehel need võimalused puuduvad ning ilma süsteemi sisselogimata tellimussoovitust ja kommentaare edastada ei saa. See on arusaadav, kuna tegu on ühe suure veebipõhise andmebaasiga, kuid tellimissoovitus ja tagasiside puudutavad konkreetset raamatukogu.

Sellega, et tellimissoovituse ning tagasiside võimalus peaks olema avalehel, olid „pigem nõus“ ja „täiesti nõus“ 59% vastajatest ning 29% vastajatest kasutasid võimalust vastata „ei oska öelda“. Sellega, et tellimissoovituse ning tagasiside võimalus peaks olema avaliku kataloogi esilehel, ei olnud „pole päris nõus“ või „pole üldse nõus“ 7 inimest, mis teeb 12% vastajate üldarvust. Nendest vastustest võib järeldada, et tellimissoovituse ja ettepanekute võimalus peaks olema avaliku kataloogi avalehel. Täpsemat jagunemist saab vaadata Lisast 4.

Teiseks väitsin, et „Avaliku kataloogi kasutamisel peab olema online-abi (chat) küsimise võimalus.“

Kuna tänapäeval on võimalik osa toiminguid sooritada väljaspool raamatukogus, kas siis kodus, tööl või koolis on äärmiselt oluline abi küsimise võimalus ka ilma raamatukokku minemata. Eriti oluline on see programmi Urram puhul, kuna seal ei ole ilma sisse logimata võimalik näha raamatukogu andmeid ning saata neile teadet, sest otse avalehelt saab kirja saata ainult Urania

Com OÜ-le. Chat-teenuse osutamisel vastaksid inimesed operatiivselt probleemidele, mis võiksid tekkida raamatukogu avaliku kataloogi kasutamise käigus. See aitaks kokku hoida kasutaja aega abi saamisel, sest Eestis loodud raamatukogutarkvarade kasutusjuhendites ei pruugi olla kajastatud kõik võimalused, mida programm pakub. Aegajalt on Riksi kasutusjuhend isegi versiooni või paari jagu maas (Lilbok 2011c). Läbi avaliku kataloogi online-abi võimalust Eestis ei ole ning see kajastub ka vastustes. Kahtlejad on olnud 20, andeks vastuste üldmahust 32% ning selle tõestuseks valinud võimaluse vastusevariandiks „ei oska öelda.“ „Ei oska öelda“ vastanute seas oli ka Rikswebi kasutajaid, kasutades ise oma töös erinevaid võimalusi abi saamiseks, lisaks telefonile ja e-kirjale ka msn'i ja Skype abil (Lilbok 2011d). Üldiselt ollakse aga online-abi võimalusega „pigem nõus“ või „täiesti nõus“ andes vastuste üldarvust 58%. „Päris nõus“ ei olnud kuus vastajat ehk 10% vastajatest. Seda, et avalikus kataloogis online-abi võimalust olema ei peaks, ei pakkunud õnneks keegi. Visuaalselt näeb jagunemist *jooniselt 4*.

Joonis 4 Online-abi võimaluse jagunemine

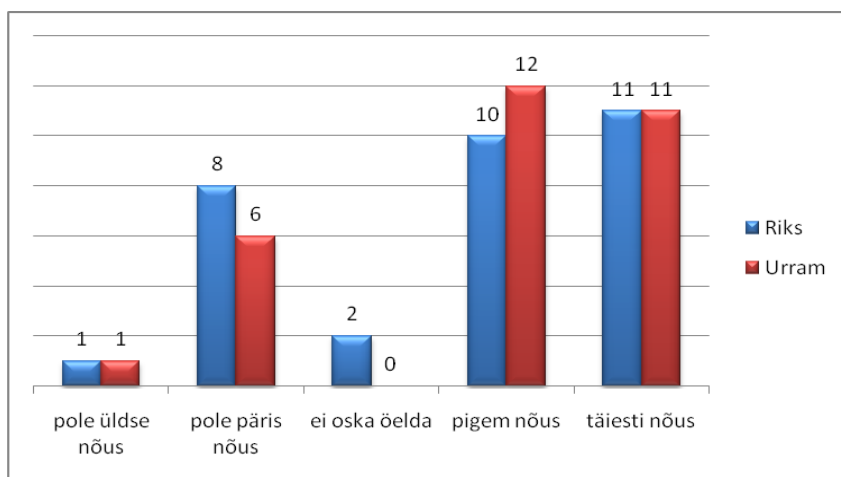
Viimaseks lihtsustamise ja interaktiivsemaks muutmise ettepanek kõlas: „Programm peab parandama trükivead ja pakkuma paralleelselt programmi arvates õige sõna.“

Oma avaliku kataloogi kasutajasõbralikumaks muutmisel ja kaasajastamiseks tuleks kataloogile uuendavaid võimalusi. Üks muudatus võiks olla automaatne trükivea parandus ning võimalus, et programm pakuks õiget või lähedast sõna, umbes nii, nagu teeb seda Google otsingusüsteem. Küsitluse vastustest on võimalik välja lugeda, et selle probleemiga on kokku puutunud ka raamatukogutöötajad. Selles osas on enamus vastajaid autori väitega kas „täiesti nõus“ või „pigem nõus“ ning vastuseid kokku on 78% ehk 48 vastajat. Omakorda kuulub vastus „pigem nõus“ 29 arvamuseavaldajale ning 19 on olnud väitega „täiesti nõus“. 29-st vastajast on olnud „pigem nõus“ 15 ning „täiesti nõus“ 10 Urramiga töötajat. Riksi vastajate vahel jagunevad

vastused „pigem nõus“ ja „täiesti nõus“ vastavalt 14 ja 9. Riksigi töötajatest kuus ei ole autori väitega „päris nõus“ ning kolmel vastajal on puudunud oma arvamus, valides vastuseks „ei oska öelda.“ Üks vastaja Urrami kasutajatest on vastanud väitele „pole päris nõus“ ning neli on valinud võimaluse „ei oska öelda.“ Jagunemist programmide vahel saab vaadata Lisas 5.

Kasutaja toimingud

Selleks, et kasutada rohkem interneti ja avaliku kataloogi võimalusi, oleks hea lahendus kasutajal omale ise teavikuid reserveerida. Selline võimalus on olemas mõlemal Eestis loodud raamatukogutarkvara avalikul kataloogil. Reserveerimine on heaks võimaluseks anda raamatukogule teada, et soovitakse teavikut kindlasti ning paluda kinni hoida teavikut mõned päevad, kuni lugeja saab teavikule järgi minna. Kui aga teavik on juba välja laenutatud, siis pannakse lugeja järjekorda ilma, et kasutaja selleks midagi lisaks tegema peab ning sellisel võimalusel peab kasutaja ootama järjekorra etteotsa jõudmist. Meiliaadressi olemasolul teatatakse talle reserveeritud teaviku raamatukokku tagastamisest e-postiga.

Joonis 5 Reserveerimisvõimaluse jagunemine programmiti

Esitades küsitluses väite, et „Tavakasutaja peab saama ise teavikuid reserveerida“, oldi enamasti kas „täiesti nõus“ või „pigem nõus“. Täiesti nõus olid väitega 22 vastajat, mõlemast programmist võrdselt 11 vastust. Pigem nõus oli samuti 22 vastajat, kuid seekord olid nõus rohkem Urrami kasutajad, andes 12 vastust „pigem nõus“ ning 10 vastust tuli Riksi kasutajatelt. Kaks Riksi kasutajat ei osanud öelda, kas kasutajad peavad ise saama teavikuid reserveerida, vastates „ei oska öelda“. Urrami kasutajatel oli kõigil arvamus olemas ning vastusevarianti „ei oska öelda“ ei valitud. 14 vastajat ei olnud „päris nõus“, et kasutaja peaks saama ise teavikut reserveerida ning „päris nõus“ ei olnud kaheksa Riksigi ja kuus Urramiga töötajat. Harva juhtub, et autori väitega

ei ole raamatukogutöötajad „üldse nõus“, näidates, et nad ei annaks väites esitatud võimalust kasutajale. Reserveerimisevõimalust ei annaks kaks töötajat, mõlema programmi vastajatest üks (vt *joon. 5*).

Kiires elutempos juhtub ikka vahel, et teavikut ei jõuta õigel ajal raamatukogule tagastada. Seepärast on interneti ühenduse olemasolul väga mugav kus-tahes-viibides, logida sisse oma raamatukogu kataloogi kasutajana ning võimalusel pikendada vajaminevate teavikute tagastustähtaega. Urramis saab üldjuhul pikendada vaid selliseid teavikuid, mille tagastustähtaeg ei ole veel ületatud ning pikendada ei saa teavikuid, millele on järjekord.

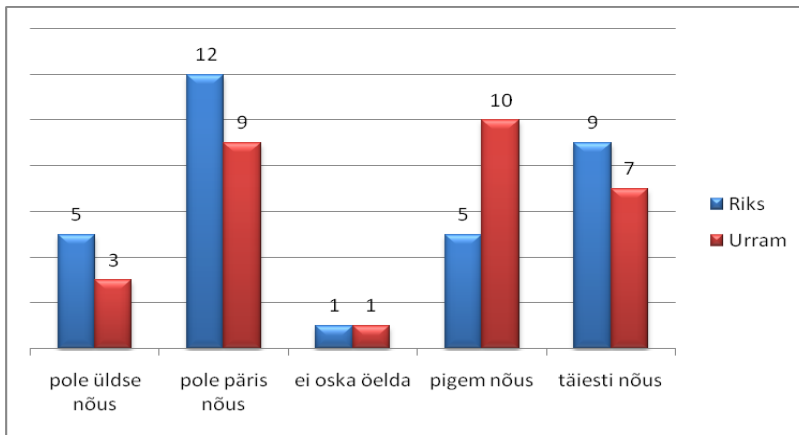
Arvamusele, et „Tavakasutaja peab saama ise tagastustähtaega pikendada“ võiks öelda, et tekkis kaks leeri – need, kes olid nõus tähtaja pikendamise lubamisega, ning need, kes ei nõustunud.

Pikendamise võimalust Riks programmis kasutajale üldiselt ei anta, see sõltub raamatukogust ning seletab ka kõrget nõustuvate vastajate arvu. Riksi vastajatest valisid võimaluse vastata „pole päris nõus“ 12 kasutajat ning „pole üldse nõus“ viis kasutajat. Üks ei osanud öelda, kas ta annaks võimaluse pikendada teavikuid või ei, ning „pigem nõus“ oli Riksi kasutajatest viis vastajat ja üheksa vastajat olid väitega „täiesti nõus“, olles sellega väga kliendisõbraliku lähenemisega.

Natuke üllatav oli see, et Urramis on kasutajal pikendamise võimalus olemas, kuid väitega ei ole „päris nõus“ ja „üldse nõus“ kokku 12 vastajat, sellest üheksa „pole päris nõus“ ning „üldse pole nõus“ kolm vastajat. Autori meelest ei muuda pikendamise andmise lubamine raamatukogutöötajat vähemtähtsaks, vaid annab kasutajale ühe võimaluse kataloogi kasutamiseks. Kuna tavaliselt on internetis pikendamisel piirang peal, tuleb selleks edaspidi ikkagi raamatukoguga ühendust võtta. Samuti ei taga omal soovil pikendamise puudumine seda, et raamat tuuakse tagasi õigel ajal. Autori meelest ummistab pikendamissoovist teatamine infoajastul mõttetult raamatukogu postkasti.

Üks Urrami kasutaja ei oska öelda, kas see võimalus muudab midagi kasutajasõbralikumaks või mitte. Õnneks ei ole pikendamise vastu kõik raamatukoguhoidjad. Vastajatest 17 on kas pikendamisega täiesti nõus või pigem nõus. Pigem nõus on kümme vastajat ning täiesti nõus oli 7 vastajat, andes sellega lugejale võimaluse ise teaviku tagastustähtaega pikendada (vt *joon 6*).

Joonis 6 Teaviku tgastustähtaja pikendamise võimalus

Tavakasutajana jääb arusaamatuks, miks on nii paljud töötajad internetis pikendamise vastu, seda võimalust saab kasutada ainult teatud arv kordi andes kasutajale võimaluse iseseisvalt temale sobival ajal teatada, et ta pikendab tagastustähtaega veelkord. Samuti on see võimalus viivistest hoidumiseks.

Kataloogi leiduvus ja kujundus

Mugandades üldtuntud ütlust raamatukogu avalikele kataloogidele, võiks see kõlada nii: „Kui sul pole avalikku kataloogi, pole sind olemas“. Aastal 2011 on väga palju erinevaid võimalusi enda andmete avalikuks tegemiseks. Kui mõned aastad tagasi oli reklaamimiseks võimalus ainult paberkandjal, kas siis kataloogides või plakatite näol, on tänapäeval reklaamimine jõudnud internetti. On olemas kõikvõimalikud otsinguportaalid (neti.ee, google.ee) ja sotsiaalmeedia keskkonnad (Orkut, Facebook, Twitter), kus saab vastavalt soovile ja võimalustele oma tegemistest, olemasolust ja võimalustest teavitada.

Palju sõltub sellest kui aktiivne ning kohanemisvõimeline on raamatukoguhoidja ning kui palju erinevaid võimalusi oskab ja ta suudab rakendada.

Esitades küsitluses väite, et „Avalik kataloog peab olema lihtsalt kättesaadav/leitav ka mujal portaalides, otsingumootorites“, vastas enamik raamatukogutöötajatele ootuspäraselt. Sellega, et avalik kataloog peab olema kättesaadav ja leitav erinevates otsingumootorites ja portaalides olid „täiesti nõus“ 48% vastanutest. Kokku teeb see 30 vastust ning 19 neist on Urrami ning 11 Riiki kasutajatelt. „Pigem nõus“, et avalik kataloog peab olema lihtsalt leitav, oli 25 vastajat ning sellest 15 vastust on Riiki kasutajate poolt ja 10 Urrami kasutajatelt. Kolm Riiki kasutajat ei ole osanud öelda, kas nende avalik kataloog peaks olema erinevates otsingumootorites ja portaalides leitav ning kolm vastajat ei ole „päris nõus“, et nende kataloog peab olema lihtsalt leitav.

Kolmest vastajast kaks Riksi kasutajat ning üks Urrami töötaja ei ole antud väitega „päris nõus“. Üks raamatukogutöötaja, kes kasutab oma igapäevases töös Riksi, arvab et avalik kataloog ei pea olema portaalides ja otsingumootorites kättesaadav. Huvitavaks teeb antud lähenemise see, et Riksi avalikku kataloogi ongi väga raske leida. Seda enam, et avaliku kataloogi veebiaadress on kõikidel raamatukogudel erinev ning nende leidmine on tõeliselt raske. Kohe tekib töö autoril küsimus, milleks meile avalik kataloog, kui see pole leitav.

Kui mõelda raamatukogu hubaseks muutmiseks tehtavatele pingutustele, siis milleks peaks olema ühe raamatukogu avaliku kataloogi kujundus ebaolulisem? Avalikku kataloogi võiks suhtuda kui veebimaailmale suunatud raamatukogu visiitkaarti. See on esimene võimalus tutvuda raamatukoguga ning selle pakutavate teenustega. Kui avaliku kataloogi kujundusele jätta tähelepanu pööramata, siis ei saa kindel olla, et hea mulje ka raamatukogust jääb. Kuna kataloogide kasutajate vanus läheb aina nooremaks ning noortel inimestel on hea visuaalne mälu, siis peaks eriti suurt tähelepanu pöörama kujundusele. Loomulikult ei saa olla avalik kataloog liiga kirju, kuid info, mida see sisaldab, peab olemas loetav ning ei tohi kasutajat häirida. Üks selline halb näide on Urrami avaliku kataloogi esileht, kus on kataloogi üldinfo, kuid teksti pole peaaegu näha, sest must kiri on tumesinisel taustal. See riivas autori silma ning sellele on viidanud ka Leeles Palge 2007. aastal, kuid aastal 2011 on kujundus endiselt sama.

Kui küsiti töötajate arvamust, esitades väite, et „avaliku kataloogi kujundus on oluline“, siis autori rõõmuks on töötajad autoriga enamjaolt nõus. 65% vastajate koguarvust on „pigem nõus“, jagunedes programmide vahel vastavalt 21 Riksi ja 19 Urrami kasutajat. „Täiesti nõus“ on väitega 12 vastajat, jagunedes programmide vahel seitse Riksi kasutajat ning viis Urrami kasutajat.

On ka üheksa vastajat, kes ei oska öelda, kas see on oluline või mitte ning üks Riksi kasutaja ei ole väitega päris nõus. Vastuseid veidi analüüsides tuleb välja, et avaliku kataloogi kujundus on siiski oluline. Kujundus ei ole ainult värvide lahendus, vaid ka kataloogi üldine lihtsus. Vastustes „ei oska öelda“ leiti, et omamoodi on vastajatel isegi õigus. Üldiselt ei muuda kujundus midagi, kui inimesel on olemas teadmine avaliku kataloogi kohta ning tal on vaja seda kasutada. Olenemata kujundusest kasutatakse seda siiski.

Juhend ja abi

Tutvudes lähemalt avalike kataloogide kasutusjuhenditega, sooviti teada, kas töötajate arvates vajavad lugejad/tavakasutajad avaliku kataloogi kasutamisel raamatukogutöötaja poolt

juhendamist/koolitust ning kasutusjuhendit. Selle kohta sai avaldada oma arvamust, vastates väitele „Lugejad vajavad juhendit ja koolitust avaliku kataloogi kasutamisel“. Olles tutvunud Eestis loodud raamatukogutarkvarade avalike kataloogidega, olid vastused autorile mõistetavad. Avalike kataloogide kasutamisel ei ole midagi keerulist, kui oled asjatundja ning kataloogiga enne kokku puutunud. Kui aga oled „inimene tänavalt“ ning eelteadmised puuduvad, on teavikute leidmine suhteliselt keeruline.

Vastates „midagi muud“, oli võimalus anda ka kommentaare. Seda võimalust kasutati ühel korral. Kommentaar oli järgmine: „Vajavad veidi infot ja suulist juhendamist, midagi eriti keerulist ju ei ole (Urrami puhul küll)“.

Enamus raamatukogutöötajatest vastas, et kasutajad vajavad juhendit ja koolitust avaliku kataloogi kasutamisel. Ainult kaheksa vastajat pakkusid vastuseks „ei“.

Kuna enamik vastas, et koolitus ja abi on vajalik, siis autor jääb oma arvamuses nende poolele. Võrreldes mujal maailmas loodavate elektronkataloogidega, on Eesti avalikud kataloogid suhteliselt noored. Raamatukogude automatiseerimist alustati alles 1995. aastal ning sedagi peaaegu tühjalt kohalt (Järs 2002). Seega on meie raamatukogukataloogide kasutamine suhteliselt lühikese ajalooga ainuüksi raamatukogutöötajate poolt, mis siis veel rääkida avalike kataloogide kasutajatest. Hea, et meil on olemas raamatukogutarkvarad ning nende juures ka avalikud kataloogid, kuid juhendamist ning kasutama õpetamist vajavad meie lugejad veel kindlasti. Kõik lugejad ei vaja kättpidi talutamist, kuid aegajalt oleks ka neil vaja tuge ning selle peaks leidma aastal 2011 vähemalt kasutusjuhendist.

Otsinguvõimalused

Järgnevate väidete juures paluti vastajatel hinnata, kui tähtsad on nende arvates alljärgnevad funktsioonid avalikus kataloogis. Iga väite puhul paluti ka lisada, milline on selle funktsiooni kasutusvõimalus nende raamatukogu avalikus kataloogis. Valida võis mitu erinevat vastust.

Oma küsitluses ei pööratud tähelepanu lihtotsingule, kuna see on elementaarne ning olemas igas kataloogis.

Esimeseks on autor väitnud küsitluses, et „liitotsingu ehk päringu täpsustamise võimalus on oluline“.

Sellega olid „pigem nõus“ või „täiesti nõus“ enamus vastajatest. „Täiesti nõus“ oli 25 vastajat ning 13 neist oli Riiki kasutajad, 12-l korral arvati nii Urrami kasutajate seas. „Pigem nõus“

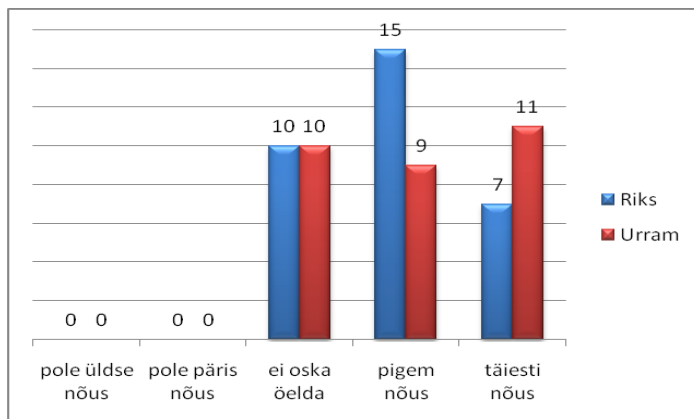

Töötajatele suunatud Riksi blogist leiti huvitav sissekanne, mis toob väga selgelt esile Riksi loojate suhtumise liitotsingusse. Sissekande pealkiri on: Kui „tark“ peab olema e-kataloogi otsingumootor? (<http://www.webriks.ee/blog/?p=139>). Sissekanne teeb lühiülevaate kasutajate otsi-käitumisest, mille järgi pidi tavakasutaja otsima lihtsas keeles, mitte järgides raamatukogude kirijete reegleid. Kui olla kursis sellega, mis maailmas raamatukogutarkvaradega tehakse ja kuhu suundutakse, siis võib-olla ei peagi lisama otsingu õnnestumiseks erinevaid välju, vaid täiustama juba olemasolevaid andmeid, et info oleks leitav ka ühe sõnaga.

Relevantsus ja täistekstide otsing

Raamatukogusõnastiku järgi on relevantsus informatsiooni asjakohasus, vastavus päringule (Raamatukogusõnastik 2008 sub relevantsus). Eestis kasutusel oleva süsteemi Millennium Tallinna kataloogis Ester (<http://tallinn.ester.ee/>) on võimalus näha otsingut sooritades relevantsust päringule. Esimesena näidatakse ära kõige lähedasem tulemus, olles kahanevas järjekorras. Eestis loodud kataloogidel selline võimalus puudub.

Väites küsitluse täitjatele, et „otsingutulemuste kuvamine vastavalt relevantsusele on vajalik“, valisid vastajad kolme võimaluse vahel. 20-l korral, kummagi programmi kasutajate poolt võrdselt 10-l korral, valiti „ei oska öelda“. Väitega „pigem nõus“ oldi 24-l korral ning enam olid väitega nõus Riksi kasutajad, valides vastuse 15-l korral ning Urrami kasutajad siis vastavalt üheksal korral.

Joonis 8 Relevantsuse vajalikkus

Täiesti nõus olid aga minu väitega rohkem Urrami kasutajad, tehes seda 11-l korral ning Riksi kasutajad valisid selle võimaluse seitsmel korral (vt *joon 8*).

Funktsionaalsust analüüsid tuleb välja, et mõlema programmi kasutajatel (Urramil 10 ja Riksil 12), on selline võimalus olemas. Urvides otsingu tulemusi, tuleb küll mõlemal

raamatukogul nimekiri teavikutest, milles on märksõna kirjas, kuid relevantsuse järjekorras tulemused ei ole. Enamasti arvati, et selline võimalus on nende raamatukogu avalikul kataloogil „puudu, kuid vajadus on“ ning on vastajaid, kes ei näe selle lisavõimaluse vajadust.

Kui relevantsus on abiks kasutajale, hindamaks materjali vastavust, siis digitaalsete materjalide ja artiklite täistekstide viited või lingid peaksid olema. Kuna tänapäeval „kõik õpivad“, ehk propageeritakse elukestvat õpet ning materjalide ja info hulk on tohutu, usaldatakse raamatukogusid ning heameelega pööratakse abisaamiseks raamatukogutöötajate poole. Kuna meie raamatukogudel on olemas avalikud kataloogid, siis võiksid õppetöö lihtsustamiseks avalikus kataloogis olemas olla ka võimalusel täistekstidega materjalid. See ei too küll inimest reaalselt raamatukokku, kuid ka kataloogide kasutamissageduse kohta tehakse uuringuid ning see näitab raamatukogu headust. Kui kataloog on koostatud kasutajale mõeldes, tunneb kasutaja ennast hinnatuna.

Kui esitati väide „Avalikust kataloogist on vaja leida digitaalsete artiklite jt materjalide täistekste“, ei olnud mitte kõik raamatukoguhoidjad vastanute seast autoriga nõus. „Täiesti nõus“ oli autoriga 13 vastajat ning seitse neist olid Urrami ja kuus Riksi kasutajad. Enamasti oldi väitega „pigem nõus“, andes 26 vastust, neist 12 Urrami ning 14 Riksi kasutajatelt. Kuna meie avalikes kataloogides ei ole siiani seda võimalust olnud, siis on ka arusaadav vastuste „ei oska öelda“ protsent (22%), mis annab üldiselt vastustest 14 ning jaguneb omakorda Urrami ja Riksi kasutajate vahel. Urrami kasutajad vastasid kuus korda „ei oska öelda“ ning Riksi kasutajad vastasid samale variandile kaheksal korral. Täistekste ei soovi oma kataloogis näha üks Riksi kasutaja, andes vastuseks „pole üldse nõus“ ning päris nõus ei olnud esitatud väitega kaheksa vastajat. Vastajad jagunesid programmiti – Urram 5 ja Riks 3.

Erinevate kataloogide kasutajana ning otsides materjale, huvituti just kirjetest, kus on saadaval materjal artikli kohta ka täistekstina PDF-i või lingina. Tänapäeval ei tohiks see enam probleemiks olla, eriti nende materjalide puhul, mis on juba digitaalsena olemas.

Sama väite juures said vastajad hinnata ka olemasolu oma kataloogis ning autori jaoks oli tulemus rõõmustav. Eesti loodud raamatukogutarkvara avalikes kataloogides on küll see võimalus puudu, kuid 30 vastajat olid nõus, et neil on küll selline võimalus „puudu, kuid vajadus on.“ Sellest võib järeldada, et seda on ka küsitud ning võimaluse kohta huvi tuntud, kuid siiani on see jäänud lahendamata. Lisaks eelnevale funktsiooni olemasolule vastati, et neil on küll selline võimalus „puudu, kuid vajadust ei ole“ ning üldse ei näe vajadust 13 vastajat. On arvatud ka, et nende kataloogis on selline võimalus olemas. Isegi kui on üles pandud osad artiklid, millel

on olemas ka link täistekstile, ei ole neid kummaski kataloogis võimalik eristada. Puudub võimalus otsida artikleid ning panna valikukriteeriumiks „täistekst“. Võiks eeldada, et Riksis vastab täistekstotsingule „otsing dokumentides“, kuid juhendis puudub info, mis dokumente selle otsingu võimaluse alt saada võib. Ka on seal väike link „abi“, kuid see ei täida oma ülesannet.

Otsing loendite ja teemavaldkondade järgi

Tänavalt sisseastujale, kes pole enne kokkupuutunud raamatukoguprogrammidega, on ka avalikust kataloogist otsimine raskendatud. Selleks, et otsimine oleks lihtsam, on head erinevad raamatukogutöötajate poolt loodud loendid. Hea on see, et saab otsida vabasõna järgi, kuid üheks võimaluseks on otsida ka märksõna järgi. Raamatukogu teavikute märksõnastamine toimub eesti märksõnastiku alusel ning selleks, et otsing õnnestuks, tuleb teada selles sisalduvaid märksõnu. Mõlemal Eestis toodetud raamatukogutarkvaral on olemas ka erinevad loendid või vähemalt võimalus kasutada loendeid. Rikswebis on võimalik otsingu abistamiseks kasutada erinevad loendeid: nimeloend, märksõna- ja sarjaloend. Urrami tarkvara avalikul kataloogil on samuti olemas märksõna järgi otsimine, kuid loend puudub. Selleks, et loendini jõuda, pead märksõnaotsingusse kirjutama vähemalt ühe sõna. Võimalus valida märksõnu kas numbrite või tähtede järgi puudub. Samuti ei ole võimalik Urramis leida nime ega sarjaloendeid nagu Rikswebis.

Mõlema tarkvaraga töötajad on arvamusel, et avalikus kataloogis peab olema võimalik sooritada otsingut, toetudes erinevatele loenditele (nimi, märksõna jne). Nii arvas 71% vastajatest. Riksi kasutajatest olid valinud „täiesti nõus“ 23 vastajat ning 21 puhul andsid sellise vastuse Urrami kasutajad. „Pigem nõus“ oli 15 vastajat – 7 Riksi ja 8 Urramit. Kaks Riksi kasutajat ei osanud öelda, kas peab olema võimalik toetuda erinevatele loenditele ning üks Urrami kasutaja ei olnud väitega päris nõus.

Soovides teada, kas raamatukogudes on see võimalus olemas, vastas 87%, et selline võimalus on „olemas“. 54 vastust kujunesid programmide vahel võrdselt, mõlemale 27 vastust. Kaheksa protsenti, ehk viis vastajat, leidis, et see on nende programmi avalikust kataloogist „puudu, kuid vajadus on“, ühel korral oli vastatud, et see võimalus on „puudu, kuid vajadust ei ole“ ning kahel korral, mõlemast programmist ühel korral, vastati, et ei nähta loenditel vajadust.

Veel üheks abistavaks võimaluseks oleks koondada materjalid erinevate teemavaldkondade alla. See on ka üks võimalus, mida maailmas on integreeritud raamatukogusüsteemidele liitma hakatud (Breeding 2011).

Küsitlust analüüsidis tuli välja, et avalikes kataloogides oleksid vajalikud teemavaldkonnad. Enamasti oli valitud vastuseks kas „täiesti nõus“ (42%) või „pigem nõus“ (44%) andeks positiivseteks vastusteks kokku 86%. Teemavaldkondade järgi otsimise vajalikkuses on „täiesti nõus“ Riksi 23 vastajat ning kolm Urrami vastajat. „Pigem nõus“ on 20 Urrami kasutajat ning 7 Riksi kasutajat. Kindlat seisukohta ei ole viiel Urrami kasutajal ning kahel Riksi kasutajal. Kaks vastajat „ei ole päris nõus“, et teemavaldkondade järgi peaks saama otsida. Oma raamatukataloogi kasutusvõimalusi hinnati järgmiselt: 35 vastajat on arvanud, et see võimalus on neil „olemas“, 15 vastajat peavad seda funktsiooni vajalikuks, kuid neil on see puudu. Kahel korral on see võimalus puudu ning teemakataloogide funktsioonil ei näe kümme vastajat vajadust.

Hinnangute andmine kasutajate poolt

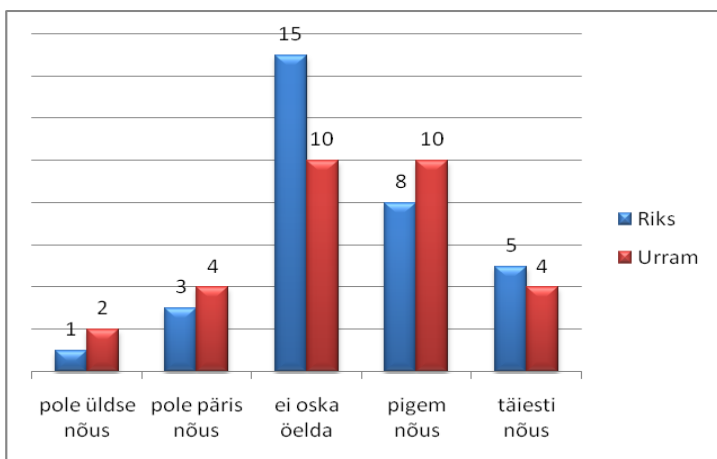
Kommenteerimise ja erinevate hinnangute andmine võib inimestele oluline olla. Kuna Rikswebi kataloogis on kommenteerimisvõimalus olemas, siis on seda ka kasutatud. Kommenteerijateks olid enamasti noored, kes andsid eakaaslastele positiivseid soovitusi raamatute lugemiseks.

Valdavalt ei oska raamatukogutöötajad midagi arvata ei kommenteerimise kohta ega ka teavikute hindamise kohta avalikus kataloogis. Andmeid vaadates on näha, et pigem nõus kommenteerimisvõimalusega on need, kellel on ka programmiliselt see võimalus olemas, ehk siis Riksil. Kuna Urramil kommenteerimisvõimalus puudub, antakse vastuseks, et pole päris nõus ning ka võimalust „pole üldse nõus“ on Urrami hindajad kasutanud. Enamasti aga ei nähta kommenteerimisel ja hinnangute andmisel vajadust.

Tänapäeval on veebikeskkondades võimalik tellida omale RSS-feed (Rich Site Summary) ehk uudisvoogu. Kuna uudisvoog koostatakse veebilehel toimunud uudise põhjal, on see hea võimalus anda teada oma tegemistest, avalike kataloogi muutustest ning uudiskirjanduse nimekirjade tellimisest. Uudiskirjanduse nimekiri on väljas Rikswebi kataloogides, kuid omale nimekirja tellimist uudisvoona ei ole. Minnes kaasa tänapäeva tehnoloogiate arengutega ning kiiresti muutuvate kaasaja võimalustega, oleks hea pakkuda võimalust tellida uudiskirjanduse muutused uudisvoona oma postkasti.

Sellise võimaluse kasutamises ning teistes kasutegurites ei ole raamatukogutöötajad nii kindlad. Vastajatest 25 on valinud variandi „ei oska öelda“. Uudisvoo tellimise võimaluse kasutajatele annaks kohe kindlasti 9 vastajat ning pigem pakuks sellist võimalust 18 vastajat. Päris nõus ei ole 7 vastajat (inimest vastajatest) ning sellise võimaluse andmine kasutajatele on välistatud kolme vastaja poolt (vt *joon. 9*)

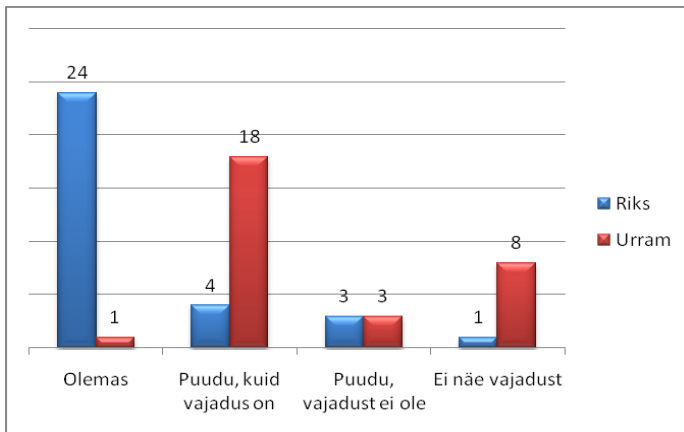
Joonis 9 Uudisvoo vajalikkus avalikus kataloogis

Ka ei näe sellisel võimalusel vajadust 37% vastajatest, kuid 32% tunnistab, et see on küll puudu, kuid vajadust on, 18% vastanutest leiab, et selline võimalus on neil küll puudu, kuid ei ole siiani näinud sellel vajadust.

Ülevaade teavikust

Kataloogi muudab atraktiivsemaks teavikule kaanepildi lisamine.

Kaanepildi lisamisega avalikku kataloogi on „täiesti nõus“ 19 vastajat ning 25 on „pigem nõus“. 19st vastajast „täiesti nõus“ on 16 Riksi kasutajat ning kolm Urrami kasutajat on kindlad, et kaanepildist on kasu. See on ka arusaadav, kuna nende kataloogis on see võimalus olemas ning võibolla, et on tunda kaanepildi kasulikkust. Pigem lisaks kaanepildi 15 Urrami kasutajat ning 10 Riksi kasutajat. Kümnel ei ole arvamust kaanepildi lisamise suhtes (6 Urram, 4 Riks) ning päris nõus, et kaanepildi lisamine midagi juurde annab, on kuus vastajat, ning kaks Urrami kasutajat ei lisaks kaanepilti üldse.

Joonis 10 Kaanepildi kuvamise võimalus

Funktsiooni olemasolu oma kataloogis joonistub välja ilusti küsimuse lisast (vt *joon.* 10). Sealt on näha ka see, et funktsioon on „olemas“ Riksis. Suurem osa (18 vastajat) Urrami kasutajates on lisanud märkuseks, et see on neil küll „puudu, kuid vajadus“ on olemas. Kolmel korral on arvamused jagunenud võrdselt, et see võimalus on küll puudu, kuid vajadust nad sellele ka ei näe. Kaheksa Urrami ning üks Riksi kasutaja ei näe kaanepildi vajadust.

Siinkohal tekkis autoril küsimus kaanepildi kuvamise kohta Rikswebi avalikus kataloogis. Kuna raamatukogutarkvara Riks on lokaalne ning igal kogul võimalus oma raamatukogu veebikataloogi kujundada, tekkis vastuseid analüüsidest mõte, et igal raamatukogul on võimalus uuendusi ise valida (näiteks kaanepildi kuvamine). Edastades küsimuse Riksi arendajale, Meelis Lilbokile, tuli vastus: „Kõik uuendused lähevad kõikidele klientidele, kaasa arvatud kaanepildid“ (Lilbok 2011e).

Kui võimalus kaanepilti vaadata on abiks teaviku leidmisel riiulist või on niisama ilus vaadata, siis sisukordade näitamine ja avamine on heaks võimaluseks tutvuda teavikuga, ilma seda käes hoidmata ning sirvimata. Ka annab see hea võimaluse näha teaviku struktuuri ning saada esmane ülevaade teavikust. Kui otsida õppetöök vajaminevat materjali, siis esmane teaviku ülevaatus toimub ikka sisukorra järgi. Sisukorra avamine on hädavajalik nt CD-l ning kogumikel, kus on oluline teada, mida täpselt teavik sisaldab. Sisukorra avamine on heaks võimaluseks koostada nimekiri huvipakkuvatest teavikutest ilma raamatukogu küllastamata. Hea oleks, kui saaks luua ka nimekirja ning saata selle eelnevalt raamatukokku, et näiteks suurema hulga teavikute korral tellida raamatud ette ning raamatukokku minnes ei pea enam otsimisele aega raiskama. Kas siis kasutaja või enda rahulolu silmas pidades, on raamatukogutöötajad vastanud sisukorra avamisele positiivselt. „Täiesti nõus“ sisukorra avamisega on seitse Urrami ja üheksa Riksi kasutajat.

„Pigem nõus“ on olnud 13 Urrami ja 11 Riksi kasutajat. Vastusele ei osanud vastata seitse Urrami ja 6 Riksi kasutajat. Võimalusega sisukorda näidata „ei ole päris nõus“ 5 Riksi kasutajat ning kaks Urrami programmiga töötajat. Võrdselt ühe vastuse andsid võimalusele „pole üldse nõus“ mõlema raamatukogukataloogi esindajad.

Küsimusele, kas nende raamatukogus on see funktsioon olemas, on peaaegu pooled vastanud, et selline võimalus neil „puudub, kuid vajadus on“ olemas. Sisukordade võimalus on olemas kuuel Urrami ja neljal Riksi kasutajal. Sellest saab järeldada, et võimalus sisukordi avada on „olemas“, kuid seda ei kasutata. Kas ei ole olnud siis vajadust või rahalise ja inimjõu ressursse. Olulist vajadust ei näe kümme vastajat, andes vastuse, et neil on selline võimalus küll „puudu, kuid vajadust ei ole“. 14 vastajat ei näe sellel üldse mingit vajadust.

Selle küsimuse vastust oli võimalik kommenteerida ning seda ka kasutati. Kõik kommentaarid puudutavad tarkvara Urram.

Kommentaaris on järgmised:

„Sisu ja märksõnad on ju kirjes olemas“;

„Mõnedel teavikutel on sisu kuvatud, kuid enamasti mitte“;

„Kena oleks, aga tundub hetkel ebareaalne“;

„Oleneb, kuidas on teavikud sisestatud“;

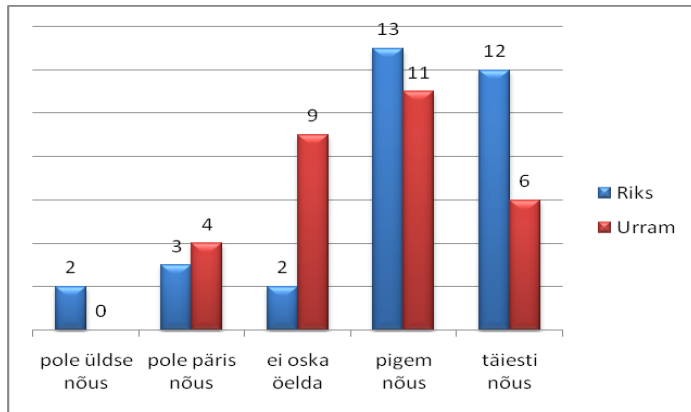
„Kõik kirjed ei ole täielikud...“;

„Vajalik, kui kirje on puudulikult sisestatud“.

Kommentaaris on asjakohased. Kuid kommentaarile sisu ja märksõnade kohta teeb autor märkuse, et raamatukogukataloogide kasutajana ei saa sisukorda võrrelda märksõnade lisamisega, kuna märksõna ei anna edasi tervet sisukorda.

Kui sisukord aitab saada ülevaadet raamatu struktuurist, siis sisututvustus on abiks teavikust ülevaate saamiseks ilma teavikut ja sisukorda nägemata. Ülevaade peab olema koostatud ka autori või asjatundja poolt. Nii sisututvustusest kui ka sisukorrast peaks saama esmase ülevaate, millest teavikus juttu on. Kuna sellele küsimusel ei olnud hiljem kommenteerimise võimalust, oli seda kasutatud eelmise vastuse puhul ning viidatud antud küsimusele. Kommentaari on andnud Riksi kasutaja ning see kõlab nii: „Kommenteerin järgmist vastust: sisututvustust aitavad avada märksõnad kirjes“. Märksõnad aitavad tõesti avada sisututvustust kirjes, kuid lihtsam on ülevaadet saada tervikumast lühikokkuvõttest kui märksõnadest. Eriti kui arvestada, et kasutajad võivad olla ka „inimesed tänaval“, mitte selleks vastava koolituse saanud inimesed.

Valdavalt on raamatukogutöötajad olnud väitega „nõus“ ning kuuel korral on Urrami ning 12 korral Riksi kasutajad vastuseks andnud „täiesti nõus“. „Pigem nõus“ jaguneb vastajatele järgnevalt: Urram 11 ja Riks 13 ning üheksa Urrami kasutajat vastasid „ei oska öelda“. Teavikute sisututvustuste avamisega „ei ole üldse nõus“ kaks Riksi vastajat ning „päris nõus“ ei ole seitse vastajat (vt *joon. 11*).

Joonis 11 Sisututvustuse vajadus

Selle võimaluse järgi avalikus kataloogis on vajadus ka töötajate arvates. On ka vastajaid, kes ei näe sellel võimalusel vajadust ning on vastatud ka, et see on „puudu, kuid vajadus puudub“. Sisututvustuse võimalus on olemas kuuel vastajal. Kommentaare jälgides võib siit järeldada, et on olemas võimalus sisututvustusi anda, kuid seda eriti ei kasutata.

Keel

Kuigi meil on riigikeeleks eesti keel, elab Eestis ka muud keelt kõnelevaid rahvaid, kellel võib tekkida soov kasutada nii Urrami kui ka Riksi avalikke katalooge. Kui vaadata erinevaid raamatukogude katalooge, siis nt meie põhjanaabritel soomlastel saab valida avalikus kataloogis HelMet Web Library kolme keele – soome, rootsi ja inglise – vahel.

Üllatav on see, et autori väitele, et veebilehel peab saama vahetada kuvakeelt, tekitas vastajatele raskusi. Suisa 19 Urrami ja 13 Riksi kasutajat valisid võimaluse „ei oska vastata“, mis teeb kokku 32 vastajat, ehk üle poolte. „Täiesti nõus“ oli 13 vastajat ning sama palju vastajaid oli ka „pigem nõus“. „Päris nõus“ ei olnud kaks Riksi kasutajat ning üldse polnud nõus samuti kaks vastajat, kummastki programmist üks. Võimalus kuvakeelt vahetada on Riksis olemas ning siit saab järeldada, et seda võimalust väga ei kasutata, kuna oli ka neid, kes ei olnud väitega kas „päris nõus“ või „polnud üldse nõus“. Samuti paneb sellele mõtlema nii kõrge vastuse „ei oska vastata“ arv.

Ühtlaselt kõrge on ka kuvakeele vahetamise funktsiooni vastus „ei näe vajadust“ ning ka „puudu, kuid vajadust ei ole“.

Kui kuvakeele suhtes olid vastajad enamasti ilma kindla arvamusega või ei osanud vastata ning ei näinud ka kuvakeele muutmise vajadust, siis avatud kataloogi otsingu keele muutmise suhtes on arvamused positiivsemad. Otsingu keele muutmise on kasulik võõrkeelse kirjanduse otsimisel, sest meie kataloogides ei ole ju ainult eesti keelne kirjandus.

22 korral olid vastajad „täiesti nõus“, et otsingukeelt peab saama muuta, üheksa vastust oli Urrami ning 13 vastust Riksi kasutajatelt. „Pigem nõus“ olid vastajad 18 korda ning ka samade vastuste arv programmi oli sama, mis eelmisele vastusele, ehk siis Urrami vastajad 10 ning Riksi vastajad 8. Kolm Riksi kasutajat ei ole päris nõus, et otsingukeelt peaks saama muuta, ning üldse pole nõus üks Urrami kasutaja.

Otsingukeele muutmise võimalus on „olemas“ mõlemas programmis ning nii on pannud funktsiooni kasutatavusse 26 vastajat – 16 Riksi ja 10 Urramit. Üheteistkümnel korral on vastajad tundnud, et see on neil „puudu, kuid vajadus on“, ning samuti ka, et see on „puudu ja vajadust ei ole“. Üldse vajadust otsingukeele muutmisel ei näe 17 vastajat, kuus Riksi ning 11 Urrami kasutajat.

Teadsaamiseks milliseid veebimaterjali töötajad lisaks oma igapäevases töös vajavad või kasutavad, esitati sellekohane küsimus. Küsimus ei olnud kohustuslik. Enamasti kasutatakse teisi Eesti kasutusel olevaid avalikke katalooge, vastavalt siis Riksi, Urramit ja Esterit. Samuti kasutatakse otsinguportaali ISE ja EbscoHosti. Koduloo kirjeldamiseks kasutatakse ProCite ning Tarkvarastuudio Isikuregistrit kasutatakse Valgamaaga seotud andmebaasi pidamiseks. Siit saab järeldada, et raamatukogutöötajad kasutavad lisaks oma igapäevatöös vajaminevale programmile ka teisi Eestis loodud andmebaase.

3.3 ANALÜÜSI KOKKUVÕTE

Analüüsitulemusi kokku võttes näeme, et küsitlusele vastas 62 inimest, neist 32 olid Riksi ning 30 Urrami kasutajad. Maakonniti jagunevad vastused järgmiselt: üheksa vastust Läänemaalt, mis teeb 14,5% üldsummast, 23 vastust ehk 37,1% anti vastuseid Rapla maakonnast ning Valga ja Saare maakonnast tuli kokku 30 vastust, mõlemast maakonnast 15 ning see teeb mõlemale maakonnale üldvastustest 24,2%.

Üldiselt ollakse oma raamatukogu avalike kataloogidega rahul ning leitakse, et kataloogi on kerge kasutada. Sellega, et avaliku kataloogi esilehel peaks olema viited ka teistele Eestis kasutatavatele raamatukogude avalikele kataloogidele, oldi suuremalt jaolt nõus, andes 81% kõikide kasutajate üldsummast.

Sellele, et teaviku leidmine oma kogust on lihtne, vastas nõusolevalt 57 vastajat. Vaid viis Urrami kasutajat arvasid teisiti. Teaviku lihtsa leidmise kohta üle Eesti vastused nii positiivsed ei olnud. Kõigest 34 vastajat leidsid, et teaviku leidmine üle Eesti on lihtne ning ülejäänud 28 polnud kas nõus või puudus neil oma arvamus. Teaviku leidmist oli võimalik ka kommenteerida ning kommentaaridest võib välja lugeda, et Urrami kirjete rohkus ja nende sirvimine häirib otsingu sooritamist kõikide Urramiga liitunud kasutajate seast. Samuti on häirivaks teguriks erinevate süsteemide kasutamine ning täielikult sisestamata kogud.

Välja toodi kohati segadusse ajav terminoloogia. Selles, et terminoloogia peab olema tavakasutajale arusaadav, andsid positiivse vastuse 99% vastajatest ning ainult ühel Riksi kasutajal ei olnud oma arvamust.

Selleks, et ärgitada kasutajaid võtma ühendust raamatukoguga läbi avaliku kataloogi avalehe, sai küsitluse pandud võimaluse andmise olulisus tagasiside, tellimissoovituse ning online-abi kohta. Seda, et avalehel oleks tellimissoovituse ja tagasiside võimalus pooldasid 37 vastajat ning seitse oli negatiivselt meelestatud. Oma arvamus puudus 18 vastajal.

Online-abi ehk chat-teenuse vajalikkust nägid 36 vastajat ning 20 ei arvanud midagi. Kuus vastajat ei olnud online-teenused vajaduses päris kindlad.

48 vastajat olid positiivselt meelestatud, et programm võiks otsingul pakkuda näpuvea puhul lühimat vastet või parandab vea. Kuna valdavalt oli raamatukogutöötajatel selle küsimuse suhtes arvamus olemas, saab sellest järeldada, et see on probleemiks ka töötajatel endil. Ainult seitsmel vastajal ei olnud oma arvamust ning sama paljud ei olnud vigade parandamisega programmi poolt päris nõus.

Selleks, et kasutada rohkem interneti ja avaliku kataloogi võimalusi, on heaks võimaluseks anda kasutajale õigus teaviku reserveerimiseks ja tagastustähtaja pikendamiseks.

Valdavalt oldi nõus, et kasutaja võiks saada ise teavikuid internetis reserveerida. Nii arvasid 44 vastajat ning kahel puudus arvamus. Ülejäänud 16 vastajat ei poolda teaviku reserveerimist kasutaja poolt.

Kui reserveerimise võimaluse annaks üle poolte vastajatest, siis teaviku pikendamisega internetist nii lahked ei olda. Pooled vastajatest annaks sellise õiguse kasutajatele ning kahel puudub oma arvamused. 29 vastajat ei suutu kasutajale teaviku pikendamise võimaluse andmisesse positiivselt, kusjuures negatiivselt meelestatud vastajate arv on Riksi kasutajate seas ülekaalus. Mis võib tulla ka sellest, et valdavalt on teenus nende programmis keelatud.

Sellele, et avalik kataloog peaks olema leitav ka portaalides ja otsinguportaalides, vastati suuremalt jaolt positiivselt. Ainult kolmel vastajal ei olnud oma arvamused ning neli vastajat ei näe sellel mingit mõtet.

Avaliku kataloogi kujundus oli vastajatele oluline. 52 vastajat arvas, et see on oluline ning üks vastaja ei näinud sellel erilist tähtsust. Samuti oli välimuse küsimuse juures üheksa vastajat, kellel puudus kindel arvamused.

Eestis on raamatukoguprogrammid ning avalik kataloog võrreldes muu maailmaga lapsekingades. Avaliku kataloogi kättesaadavus kõigile ajendas uurima, kas kasutajad vajavad ka abi ning juhendit. Üldine arvamused oli, et abi vajatakse, kuid mitte oluliselt. Üks vastas „midagi muud“ ning andis ka kommentaari. Kommentaar oli järgmine: „Vajavad veidi infot ja suulist juhendamist, midagi eriti keerulist ju ei ole (Urrami puhul küll)“.

Lisaks tavapärasele vastustele tuli alates sellest küsimusest täpsustada funktsiooni olemasolu avalikus kataloogis. Sellega, et otsingut peab saama piirata, oldi enamasti nõus. Ainult kaks vastajat ei olnud päris nõus ning samal arvul vastajatest puudus arvamused. Valdavalt on vastajate arvates funktsioon olemas mõlemal kataloogil, kuid on ka arvamused, et võimalus puudub ning vajadust ei näe.

Võimalus otsida täistekstides ning otsitulemuste kuvamine vastavalt relevantsusele sai valdavalt positiivse hinnangu. Relevantsuse vajalikkuse kohta ei olnud 20 vastajal arvamused välja kujunenud ning täistekstotsingu vajalikkust ei osanud hinnata 14 vastajat. Seda, et relevantsuse järgi reastamist vaja pole, ei arvanud keegi, kuid täistekstide otsinguga ei olnud nõus üheksa vastajat.

Relevantsuse järgi järjestamine on olemas 22 vastajal ning 21 vastajat leiavad, et see võimalus neil puudub, kuid vaja oleks. 19 vastaja arvates neil see võimalus puudub ning ei nähta ka

vajadust. Täistekstotsing on olemas seitsmel vastajal ning 30 leiab, et see on neil puudu, kuid vajadus on. Selline võimalus on puudu ja vajadust ka ei näe või pole 25 vastajal.

Otsingu abistamist loendite ja teemavaldkondade järgi peetakse vastajate poolt enamasti oluliseks. Loenditel ei näe vajadust üks Urrami kasutaja ning kahel Riksi kasutajal puudub arvamus. Vajadust teemavaldkondade järgi otsingu abistamiseks ei näe kaks Urrami kasutajat ning kokku seitse vastajat ei oma arvamust.

87% vastajatest leiab, et loendid on olemas mõlemas programmis ning väike osa arvab, et need on puudu, kuid vajadus on. Samuti on neid, kes ei näe loenditel vajadust.

Valdavalt ei oska raamatukogutöötajad midagi arvata ei kommenteerimise ega ka teavikute hindamise kohta avalikus kataloogis. Arvamuse olemasolu korral on see enamasti negatiivne ning kommenteerimise ja hinnangute andmise vajadust ei nähta.

Avaliku kataloogi kaudu uudisvoo tellimine ei leia vastajate arvates kasutust või ei nähta sellel kasutegurit, sest 25 korral on valitud vastusevariandiks „ei oska öelda“. Sellise võimaluse lisamisega oma avalikku kataloogi ollakse ka nõus, kuid positiivseid vastuseid tuleb kokku 27.

Kaanepildi kuvamisega avalikus kataloogis on nõus suurem osa vastajatest. Kümnel puudub arvamus ning kaheksa seda ei poolda. Kaanepildi kuvamise võimalus on olemas Riksi avalikus kataloogis, kuid ka üks Urrami kasutaja arvab, et selline võimalus on olemas nende kataloogis. Enamasti on Urrami kasutajad vastanud, et selle järgi on vajadus, kuid 8 inimest arvab, et kaanepildil pole mingit mõtet.

Sisukorra ning sisututvustuste lisamisega ollakse mõlema programmi kasutajate poolt valdavalt nõus või ole veel kindlat arusaama, kas see on vajalik, vastates „ei oska öelda“. Sellele küsimusele sai anda ka kommentaare ning nendest saab välja lugeda, et kena oleks, kuigi see tundub ebareaalne ning oli ka arvamus, et sisu ja märksõnad on kirjes olemas. Mõlema võimaluse kohta on valdavalt vastatud, et selline võimalus on puudu, kuid vaja oleks. Ka on funktsioonid olemas mõlema programmide kasutajatel ning on ka neid, kes ei näe sisututvustusel ning sisukorral mingit vajadust.

Et kataloogid leiaks laiemat/suuremat kasutajaskonda, peaks olema võimalus otsida kas oma emakeeles või siis mõnes muus rahvusvahelises keeles. Otsingu ja kuvakeele muutmise võimalust on pidanud mõlema kataloogi kasutajad kas vajalikuks või puudub neil sellekohane arvamus. Kuvakeele vahetamise võimaluse kohta ei oska midagi arvata 32 vastajat ning otsingukeele vahetamise võimaluse puhul on see arv 18. Otsingukeele vahetamisel nähakse suuremat vajadust kui kuvakeele vahetamisel.

Otsingukeele vahetamise funktsioon on olemas mõlemas avalikus kataloogis ja nii arvab ka 16 vastajat. 11 vastaja meelest on selline funktsioon puudu, kuid vajadus on ning puudu, kuid vajadust pole ja vajadust ei näe 25 vastajat.

Kuvakeele vahetamise võimalus on olemas Rikswebis ning ka ühel Urrami kasutajal. Enamasti ei nähta sellele funktsioonil vajadust.

Kokkuvõtteks võib öelda, et raamatukogutöötajad on enda raamatukogu avalike kataloogide funktsionaalsuse ning kasutajasõbralikkusega üldjoontes rahul. Mõlemal avalikul kataloogil on omad head ning halvad küljed ning mõlema programmi kasutajate seas on neid, kes lähevad kergemini uuendustega kaasa kui teised.

Tulemusi analüüsid jäi silma see, et alati ei olnud funktsiooni olemasolu hinnates ühtsel arvamusel programmi lõikes. Sellest saab järeldada, et raamatukogu töötajad ei saa üheselt aru terminitest ning ei tunne oma avaliku kataloogi ja selle võimalusi.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö andis ülevaate raamatukogutarkvara ja avaliku kataloogi arengust nii maailmas kui Eestis. Selleks, et teada saada Eestis arendatud ning rahvaraamatukogudes kasutusel olevate raamatukoguprogrammide Urram ja Riks funktsionaalsust ja kasutajasõbralikkust, viidi läbi küsitlus nelja maakonna raamatukogutöötajate seas ning valimisse kuulusid Lääne, Saare, Valga ja Rapla maakond.

Uurimistulemustena leiti, et avalikud kataloogid täidavad ülesannet, raamatukogude ressursid on kõigile kättesaadavad. Küsitlusest võib järeldada, et mõlemal vaadeldud programmil on omad head ja vead, kuid üldjoontes ollakse avalike kataloogidega rahul. Küsitlusele vastajate hulgas oli neid, kes läheksid meelsasti uuendustega kaasa ning leidsid, et uuendusi oleks vaja, kui ka neid kes uuendustesse positiivselt ei suhtunud ega näinud nendel erilist mõtet.

Küsitlusest tuli välja, et raamatukogutöötajaid häirib süsteemide erinevus, mis takistab üle-Eestilist otsingut. Probleeme nähti avaliku kataloogi terminoloogias, mis on kasutajaid kohati eksitav. Üsna üksmeelel oldi ka selles, Urrami otsing on suhteliselt keeruline. Vastajate hinnangul vajavad kasutajad abi ning juhendit avaliku kataloogi kasutamiseks.

Avaliku kataloogi kasutajasõbralikkuse suurendamiseks ei olda veel nõus andma rohkem võimalusi kasutajale, ei internetis teaviku pikendamise ega uudisvoo tellimise võimalust. Vastajatel puudus kindel seisukoht teavikute hindamise, tagaside võimaluse andmise ning kuvakeele vahetamise võimaluse kohta.

Nõus oldi valdavalt abistavate funktsioonide lisamisega lugeja elektronkataloogi. Sellisteks funktsioonideks olid online-teenus (chat), vigade parandamine, relevantsuse alusel järjestamine, täistekstide lisamine ja nende leidmise võimalus, erinevate loendid ja teemade järgi otsimine, kaanepildi kuvamine ning sisukorra ja sisutuvustuse lisamine.

Sellega, et avalikud kataloogid peaksid olema kättesaadavad ka erinevates portaalides ning sotsiaalsetes veebides, oldi enamasti vastajate poolt nõus (nt neti, google, facebook). Samuti

nähti vajadust viidata teistele Eestis kasutatavatele elektronkataloogide ja andmebaasidele. Tähtsaks peetakse ka kataloogi kujundust.

Uurides raamatukogu funktsionaalsuse olemasolu ning vajadust programmide lõikes, olid vastused mõneti vastuolulised. Programmi sama funktsiooni olemasolu kohta küsides võis olla vastuseks, et see on olemas ning ka, et funktsioon puudub, kuid vajadus on. Sellest järeldan, et töötajad ei tunne raamatukogus kasutatava tarkvara avalikku kataloogi ega selle funktsioonide olemasolu.

Ülalnimetatud andmetele tuginedes teeb töö autor avaliku kataloogi parandamiseks järgmised ettepanekud:

- Vaadata üle kujundus (teksti ja taustavärvi eristuvus), kuvakeel, terminoloogia ning otsing, lähtudes avaliku kataloogi kasutajast, kellel ei ole vajalikku ettevalmistust.
- Vaadata üle, täiustada ja kaasajastada juhendid ja otsi-abi.
- Anda võimalus lugejatele pikendada teavikuid elektrooniliselt.
- Lisada uusi abistavaid teenuseid nagu online-teenus (chat), trükivigade parandamine, relevantsuse alusel järjestamine, täistekstide lisamine ja nende leidmise võimalus, erinevate loendite ja teemade järgi otsimine, kaanepildi kuvamine, sisukorra ja sisututvustuse lisamine.
- Panna rõhku kataloogide leitavusele internetis.
- Luua avalike kataloogide avalehtedele lingid või viited enamkasutatavatele andmebaasidele ning elektronkataloogidele (näiteks ISE, Ester, Urram, Riks, DEA jne).
- Panna rõhku programmi koolitusele töötajate seas, kes on esmased kataloogide tutvustajad.
- Viia läbi kasutaja-uuringuid avalike kataloogide kasutajate seas.

Küsitlusest selgus, raamatukogutöötajaid häirib süsteemide erinevus, see takistab üle-Eestilist otsingut. Kuna inimeste vajadused ja materjalide hulk kasvab iga päevaga suuremaks, oleks otsingu lihtsustamiseks ning materjalide haardeulatuse laiendamiseks vajalik ühtne otsimissüsteem, mis hõlmaks kõiki Eesti raamatukogude ja andmebaaside materjale. Jääb lootus, et see saab peagi teoks.

KASUTATUD LÜHENDID

- ILS – Integrated Library Systems (integreeritud raamatukogude süsteem)
- ALS – Library Automated Systems (automatiseeritud raamatukogusüsteemid)
- OPAC – online public access catalogue (avalik elektronkataloog)
- OSS – Open source software (avatud lähtekoodiga tarkvara)
- RSS – Really Simple Syndication (infovoog)
- CLR – Council of Library Resources (Raamatukogude Nõukogu)
- ASP – Application Service Providers (rakendusteenuse pakkujad)
- ERM – electronic resource management (elektrooniline ressursihaldus)
- SaaS – Software-as-a-Service (rakendusteenuse pakkujad)
- TPÜ – Tallina Pedagoogiline Ülikool
- TTÜR – Tallinna Tehnika Ülikooli Raamatukogu
- TÜ – Tartu Ülikool
- IR – Information Retrieval system (infootsisüsteemid)
- ERÜ - Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing

KASUTATUD KIRJANDUS

Avalik elektronkataloog. 2008. http://web3.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/4689 (23.04.11).

Brant, K. 2011a. 06.04.2011. *Küsitlus raamatukogude avalike kataloogide kohta*. D. Ots. E-kiri.

Brant, K. 2011b. 19.04.2011. *Küsitlus raamatukogude avalike kataloogide kohta*. D. Ots. E-kiri.

Breeding, M. 2004. *Consortia purchasing on the rise, more school libraries buy through districts*. http://www.libraryjournal.com/lj/ljinprintcurrentissue/871774-403/automation_system_marketplace_2004_migration.html.csp (14.03.11).

Breeding, M. 2005. *Migrations take off while the pressures to innovate mount*. <http://www.libraryjournal.com/article/CA512267.html> (14.03.11).

Breeding, M. 2006. *Deal-making fueled development of ILS and non-ILS products*. <http://www.libraryjournal.com/article/CA6319048.html> (14.03.11).

Breeding, M. 2007. *Private equity moves into the ILS, and open source support emerges*. <http://www.libraryjournal.com/article/CA6429251.html> (15.03.11).

Breeding, M. 2008. *As the industry consolidates, competition heats up to provide next-generation catalogs, and open source enters the mainstream*. <http://www.libraryjournal.com/article/CA6542440.html> (15.03.11).

Breeding, M. 2009. *Pressing onward in an uncertain economy, many industry players are adding staff and expanding development*

. <http://www.libraryjournal.com/article/CA6645868.html> (17.03.11).

Breeding, M. 2010. *Discovery interfaces add a new facet to the marketplace.*
<http://www.libraryjournal.com/article/CA6723662.html> (17.03.11).

Breeding, M. 2011. *The battle intensifies to win hearts, minds, and tech dollars.*
http://www.libraryjournal.com/lj/home/889533-264/automation_marketplace_2011_the_new.html.csp (11.05.11).

Cloonan, V. & Dove, J.G. 2005. *Do digital libraries violate the Third Law?*
<http://www.libraryjournal.com/article/CA512179.html> (10.05.11).

Ebenezer, C. 2002. *Trends in integrated library systems.* – Vine, No 4, pp 19-45.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. 2009.

<http://www.eri.lib.ee/joomla/index.php/andmebaasid> (14.05.11).

ERÜ koduloobibliograafia töörühma koosolek. 2011. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing.
http://www.eri.lib.ee/joomla/images/stories/dokumendid/kodulugu_prot_11.02.2011.pdf
(24.04.11).

E-kataloog ESTER tutvustus. <http://www.elnet.ee/ester/> (9.05.11).

E-kataloog ESTER kasutusjuhend. <http://www.elnet.ee/juhend/tartu/> (9.05.11).

Hansing, J. 2003. *Riks – risk või õige valik?* – Raamatukogu nr 6, lk 20.

Haruraamatukogu. 2008. http://web3.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/377 (24.04.11).

Hildreth, Chales R. 1987, *Beyond Boolean: Designing the Next Generation of Online Catalogs.* – Library Trends, No 4, pp 647- 667.

Hildreth, Chales R. 1995, *Online Catalog Design Models: Are We Moving in the Right Direction?* <http://myweb.cwpost.liu.edu/childret/clr-opac.html> (11.04.11).

Ilus, M-N. 2007. *Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsium* 2006. http://www.elnet.ee/elnet/Dok_ELNET2006.php (12.05.11).

Integreeritud raamatukogusüsteem. 2008. http://web3.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/4838 (04.05.11).

Järs, J. 1997. *Kas infoühiskond vajab raamatukogusid? : infosüsteemi loomisest maakonna ja linna keskraamatukogudes* – Raamatukogu 3, lk. 36-39.

Järs, J. 2002. *Rahvaraamatukogude infosüsteemi loomisest – Kog: Raamatukogud ja raamatukogundus taasiseseisvunud Eestis 1991–2001*: artiklite kogumik. Tallinn : Eesti Rahvus-raamatukogu, lk. 82-86.

Järs, J. 2003. *Rahvaraamatukogude uue põlvkonna infosüsteem – Infotehnoloogia avalikus halduses* : aastaraamat 2003. Tallinn: Riigi Infosüsteemide Arenduskeskus, lk. 46-49 <http://www.riso.ee/et/pub/2003it/p66.htm> (22.03.11).

Järs, J. 1997. *Infosüsteemi loomisest maakonna ja linna keskraamatukogudes.* – Kog: Eesti Raamatu-koguhoidjate Ühingu aastaraamat 1996. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk. 28-38.

Järs, J. 1997. *Kas infoühiskond vajab raamatukogusid? : infosüsteemi loomisest maakonna ja linna keskraamatukogudes* – Raamatukogu 3, lk. 36-39.

Jüris, A. 2002. *Raamatukogude infosüsteem RIKS.* – Raamatukogu nr 3, lk 12.

Karolin, M. 2006. *Integreeritud raamatukogusüsteemi Urram rakendamine Eesti rahvaraamatukogudes.* Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Lõputöö]. Viljandi.

Kasutajasõbralik. 2008. http://web3.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/4874 (25.04.11).

Kavatsuste protokoll 08.05.2002. 2002. Kultuuriministeerium.
<http://www.kul.ee/index.php?path=458> (22.03.11).

Kinner, L.& Rigda, C. 2009. *The Integrated Library Systems: From Daring to Disinosaur?* – Journal of Library Administration, No 4, pp 401-417.

Kurjama, A. 1994. *Raamatukogude integreeritud elektronkataloogisüsteem – KIRI.* – Raamatukogu 2, 8-9.

Lilbok, M. 2011a. 02.05.2011. *Vastuseks raamatukogude arvu kohta.* D. Ots. E-kiri.

Lilbok, M. 2011b. 02.05.2011. *Vastuseks uuenduste sisseviimise kohta.* D. Ots. E-kiri.

Lilbok, M. 2011c. 02.05.2011. *Vastuseks kasutusjuhendi kohta.* D. Ots. E-kiri.

Lilbok, M. 2011d. 02.05.2011. *Vastuseks kasutajatoe kohta.* D. Ots. E-kiri

Lilbok, M. 2011d. 05.05.2011. *Vastuseks uuenduste sisseviimise kohta.* D. Ots. E-kiri.

Lääne maakonna rahvaraamatukogude tegevusaruanne 2010: (tekstiline aruanne). 2011.
www.kul.ee/webeditor/files/raamatukogude_aruanded/.../Laane_2010.rtf (02.05.2011).

Loogikaoperaator. 2008. http://web3.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/4992 (16.05.11).

Niklus, K. 06.04.2011 *Küsitlus raamatukogude avalike kataloogide kohta.* D. Ots. E-kiri.

Nilbe, S. 1997 *Raamatukogu elektronkataloog 1: arengulugu ja olemus.* <http://www.tlu.ee/i-foorum/nil.htm> (04.04.11).

Nilbe, S. 1998. *Raamatukogu elektronkataloog 2: andmebaas.* <http://www.tlu.ee/i-foorum/nilbe.htm> (04.04.11).

Kui „tark“ peab olema e-kataloogi otsingumootor. 2009. Webriks blogi. <http://www.webriks.ee/blog/?p=139> (22.03.11).

Olonen, R. 1995. *Integreeritud raamatukogusüsteemid: valikukriteeriumid*. Tallinn: Tallinna Pedagoogika Ülikool [Diplomitöö]. Tallinn.

Olonen, R. 2002. *Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsium 2001*. http://www.elnet.ee/elnet/Dok_ELNET2001.php (12.05.11).

Palge, L. 2007. *Elektronkataloog Ester kasutaja aspektis*. Tallinn: Tallinna Ülikool. [Bakalaureusetöö]. Tallinn.

Pattern, Dave. s.a. *Quick OPAC Survey*.

<http://www.daveyp.com/blog/stuff/opac.html> (29.03.11).

Pattern, Dave. s.a. *The Future of the OPAC...?* <http://www.slideshare.net/daveyp/the-future-of-the-opac> (30.03.11).

Rahvaraamatukogude 2004 aasta aruanded: (tekstiline aruanne). 2005. www.kul.ee/webeditor/files/R_Raplamaa.doc (02.05.2011).

Rahvaraamatukogude arv. 2009. Statistikaamet. <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> (20.04.11).

Rauk, M. 06.04.2011. *Küsitlus raamatukogude avalike kataloogide kohta*. D. Ots. E-kiri.

Reial, M. 1998. *Eesti raamatukoguvõrgu loomise kogemustest*. <http://www.riso.ee/et/pub/1998it/114.htm> (23.03.11).

Reial, M. & Tamme, A. 2002. *Infotehnoloogile areng kommunikatsioonisüsteemis*. http://www.elnet.ee/elnet/Dok_ITareng.php (08.05.11).

Relevantsus. 2008. http://web3.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/216 (25.04.11).

Saare, I. 1997 *Tartu Ülikooli Raamatukogu elektronkataloog*.
<http://www.utlib.ee/ee/publikatsioonid/1997/ryt/inx.html> (07.05.11).

Schasmin, E. 06.04.2011 *Küsitlus raamatukogude avalike kataloogide kohta*. D. Ots. E-kiri.

Su, S-F. 1994. *Dialogue with an OPAC: How visionary was Swanson in 1964?* – *The Library Quarterly*, No 2, pp 130-161.

Talvet, T. 2009. *Raamatukogudevaheline laenutus 2005-2008 Põlva-, Pärnu- ja Raplamaa rahvaraamatukogude näitel*. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Lõputöö].
Viljandi http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/10162/1/talvet_2009_vka_loputoo.pdf
(04.04.11).

Tedd, Lucy A. 1994. *OPACs through the Ages*. – *Library Review*, No 4, pp.27 – 37.

URANIA Com OÜ – tutvustus http://www.uranialib.ee/?page_id=3 (22.03.11).

Wells, D. 2007. *What is a library OPAC?* – *The Electronic Library*, No 4, pp 386-394.

Wagner, K., Yang, S. Q. 2010. *Evaluating and comparing discovery tools: how close are we towards next generation catalog?* – *Library Hi Tech*, No 4, pp 690-709.

Yang, S., Hofmann M. 2010. *The Next Generation Library Catalog: A Comparative Study of the OPACs of Koha, Evergreen, and Voyager*. – *Information Technology & Libraries*, No 3, pp 141-150.

LISAD

LISA 1 KÜSITLUSLEHE NÄIDIS

Urrami ja RIKSi kasutajasõbralikkuse uuring

Olen Diana Ots ning õpin Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia Infohariduse osakonna Raamatukogundus ja infokeskkonnad erialal. Küsitluses pöördun teie kui raamatukogutöötajate poole. Palun avaldage oma arvamust Eestis loodud ja kasutusel olevate raamatukogutarkvarade RIKS ja Urram avalike kataloogide kohta. Teie hinnangud ja ettepanekud aitavad analüüsida huvi avalike kataloogide kasutamise vastu, nende funktsionaalsust ja kasutajasõbralikkust. Käesolev ankeet on anonüümne.

Küsimustik on kättesaadav 21. aprillini 2011.

Palun toetuge alljärgnevale küsimustele vastates oma raamatukogus kasutusel oleva raamatukogutarkvara avalikule kataloogile.

* väljad on kohustuslikud.

* 1. Raamatukogu avalik kataloog rahuldab teid.

pole üldse nõus   pole päris nõus   ei oska öelda   pigem nõus   täiesti nõus

* 2. Raamatukogutarkvara avalikku kataloogi on lihtne kasutada.

pole üldse nõus   pole päris nõus   ei oska öelda   pigem nõus   täiesti nõus

* 3. Oluline on viidata avaliku kataloogi esilehel

teiste Eestis kasutatavatele avalikele kataloogidele ja andmebaasidele.

pole üldse nõus   pole päris nõus   ei oska öelda   pigem nõus   täiesti nõus

* 4. Avalikus kataloogis on kerge leida teaviku olemasolu oma raamatukogus.

pole üldse nõus   pole päris nõus   ei oska öelda   pigem nõus   täiesti nõus

Soovi korral kirjutage siia kommentaar.

* 5. Avalikus kataloogis on kerge leida teaviku olemasolu kõigis Eesti raamatukogudes.

pole üldse nõus   pole päris nõus   ei oska öelda   pigem nõus   täiesti nõus

Soovi korral kirjutage siia kommentaar.

6. Kataloogi avalehel peab olema ettepaneku ja tellimissoovituse saatmise võimalus.

pole üldse nõus   pole päris nõus   ei oska öelda   pigem nõus   täiesti nõus

* 7. Avaliku kataloogi kasutamisel peab olema online-abi (chat) küsimise võimalus.
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

* 8. Programm peab parandama trükivead ja pakkuma paralleelselt programmi arvates õige sõna.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

* 9. Avalikus kataloogis peab olema tavakasutajale arusaadav terminoloogia.
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

* 10. Tavakasutaja peab saama ise teavikuid reserveerida.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

* 11. Tavakasutaja peab saama ise tagastustähtaega pikendada.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

* 12. Avalik kataloog peab olema lihtsalt kättesaadav/leitav ka mujal portaalides, otsingumootorites.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

* 13. Avaliku kataloogi kujundus on oluline.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

* 14. Lugejad vajavad juhendit ja koolitust avaliku kataloogi kasutamiseks.

Jah

Ei

Midagi muud

Kui vastasite \"MIDAGI MUUD\", siis soovi korral saate siia lisada kommentaari.

Palun hinnake, kui tähtsad on teie arvates alljärgnevad funktsioonid avalikus kataloogis. Iga väite puhul lisage, milline on selle funktsiooni kasutusvõimalus Teie raamatukogu avalikus kataloogis. Valida võite ka mitu erinevat vastust.

* 15. Liitotsingu ehk päringu täpsustamise võimalus on oluline.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas

Puudu, kuid vajadus on

Puudu, vajadust ei ole

Ei näe vajadust

(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

Soovi korral kirjutage siia kommentaar.

* 16. Otsingutulemuste kuvamine vastavalt relevantsusele on vajalik.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas

Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 17. Avalikust kataloogis on vajalik leida digitaalsete artiklite jt materjalide täistekste.
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:
Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 18. Avalikus kataloogis peab olema võimalik sooritada otsingut, toetudes erinevatele loenditele (nimi, märksõna jne).
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:
Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 19. Avalikus kataloogis peab olema võimalik otsida temavaldkondade (kategoriate) järgi.
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:
Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 20. Avalikus kataloogis peab olema kasutajatel võimalik teavikuid hinnata.
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:
Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 21. Kasutajad peavad saama kommentaare lisada.
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 22. Avalikust kataloogist peab olema võimalik tellida RSS-i (uudisvoogu, nt uue raamatute nimekirjad).

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 23. Teavikutele peab saama lisada kaanepildi.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 24. Teavikute sisukordi peab olema võimalik vaadata.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

Soovi korral lisage kommentaar.

* 25. Peab olema võimalus vaadata teavikute sisututvustusi.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas
Puudu, kuid vajadus on
Puudu, vajadust ei ole
Ei näe vajadust
(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

* 26. Avalikus kataloogis peab olema võimalus vahetada veebilehe kuvakeelt.
pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas

Puudu, kuid vajadus on

Puudu, vajadust ei ole

Ei näe vajadust

(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

Soovi korral lisage kommentaar.

* 27. Oluline on valida avalikus kataloogis otsingu keelt.

pole üldse nõus pole päris nõus ei oska öelda pigem nõus täiesti nõus

*Teie raamatukogu avalikus kataloogis on see funktsioon:

Olemas

Puudu, kuid vajadus on

Puudu, vajadust ei ole

Ei näe vajadust

(mitme valimiseks Ctrl+hiireklõps)

Soovi korral lisage kommentaar.

* 28. Milliseid raamatukoguprogramme te veel oma
töös kasutate?

Soovi korral lisage kommentaar.

* 29. Millist tarkvara te igapäevaselt oma töös
kasutate?

URRAM

RIKS

* 30. Millises maakonnas te töötate?

Lääne

Rapla

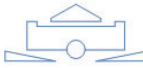
Saare

Valga

31. Kui te soovite veel midagi lisada avaliku
kataloogi kohta, tehke seda siin.

TÄNAN VASTUSTE EEST!

LISA 2 RAHVUSRAAMATUKOGU OTSINGUPORTAALI ESILEHT

OTSINGUPORTAAL
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
NATIONAL LIBRARY OF ESTONIA

Tagasiside | Abi
EST | ENG

Otsinguportaal

Kiirotsing **Laiendatud otsing** Leia andmekogu Leia e-ajakiri Minu valikud

Otsing Laiendatud otsingu tulemused Eelmised otsingud

Logi sisse | Lõpeta sessioon |
Külaline

Vali otsingu tüüp:

Teema

Teemad:

- Üldallikad
- Humanitaarteadused
- Sotsiaalteadused
- Õigus ja r/v organisatsioonid
- Kaunid kunstid

Alateemad:

- Eesti e-kataloogid**
- Välismaa e-kataloogid
- Eesti artiklibaasid
- Välismaa artiklibaasid
- Eesti digitaalkogud
- Digitaalkogud
- Otsimootorid
- Teatmeallikad
- Teemakataloogid
- Rahvusbibliograafid
- Raamatupoed
- Ajalehed

Lihntne Täpsem

otsi

Vali teema ja alamteema. Märgista vajalikud andmekogud. Sisesta otsikasti sõna või sõnad, fraasi otsinguks kasuta jutumärke või täpsemat otsingut. [Veel otsinippe.](#)

Teemad: Üldallikad—Eesti e-kataloogid sisaldab 10 andmekogu

☐	Andmekogu nimi	Tüüp	Tegevused
☐	E-kataloog ESTER Tallinn	E-kataloog	i +
☐	E-kataloog ESTER Tartu	E-kataloog	i +
☐	E-kataloog URRAM	E-kataloog	i +
☐	Eesti Lastekirjanduse Keskuse e-kataloog	E-kataloog	i +
☐	Jõgeva Maakonna Keskraamatukogu e-kataloog	E-kataloog	i +
☐	Kärdla Linnaraamatukogu e-kataloog	E-kataloog	i +
☐	Sisejulgeoleku valdkonna raamatukoode e-kataloog	E-kataloog	i +
☐	Sõjandusraamatukoode e-kataloog	E-kataloog	i +
☐	Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli e-kataloog	E-kataloog	i +
☐	Tapa Linnaraamatukogu e-kataloog	E-kataloog	i +

Tagasiside | Abi | Eesti Rahvusraamatukogu

exLibris

LISA 3 EESTIS KASUTUSEL OLEVAD ANDMEBAASID

Andmebaasid 17:18

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing

ERÜ

- ↳ Teated
- ↳ Organisatsioonist
- ↳ Liikmed
- ↳ Kontaktid
- ↳ Toimunud
- ↳ Raamatukogupäevad
- ↳ Pildigalerii
- ↳ ERÜ väljaanded
- ↳ ERBA

Ettekanded

- ↳ Konverentside kavad ja ettekanded

Logi sisse

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu liikmetele

Kasutajanimi

Parool

Pea mind meeles

Unustasid parooli?
Unustasid oma kasutajanime?
[Registreerumine](#)

Eesti märksõnastik (EMS)

Raamatukogusõnastik

E-KATALOOG
ESTER
TARTU

Avaleht | Otsing | Märksõnad

AVALEHT

E-KATALOOG
ESTER
TALLINN

RIKSWEB

Raamatukogude info- ja kataloogiteem

Dspace™

Tartu Ülikooli Raamatukogu
digitaalne repositoorium

Teie loote, meie säilitame
DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu
DIGITAALNE ARHIIV

ERB

EESTI RAHVUSBIBLIOGRAAFIA
ANDMEBAAS

DIGA

Digiteeritud eesti ajalehed

Raamatukogundus

- ↳ Õigusaktid
- ↳ Eetikakoodeks
- ↳ Kutse kvalifikatsioon
- ↳ Koolitus
- ↳ Raamatukogud
- ↳ Erialühendused
- ↳ **Andmebaasid**
  - ↳ E-kataloogid
  - ↳ Artiklandmebaasid
  - ↳ Arhiivid
- ↳ Erialateave
- ↳ Kirjandusest
- ↳ Raamatukogude meedias
- ↳ Sündmused 2011

Lugemisaasta 2010

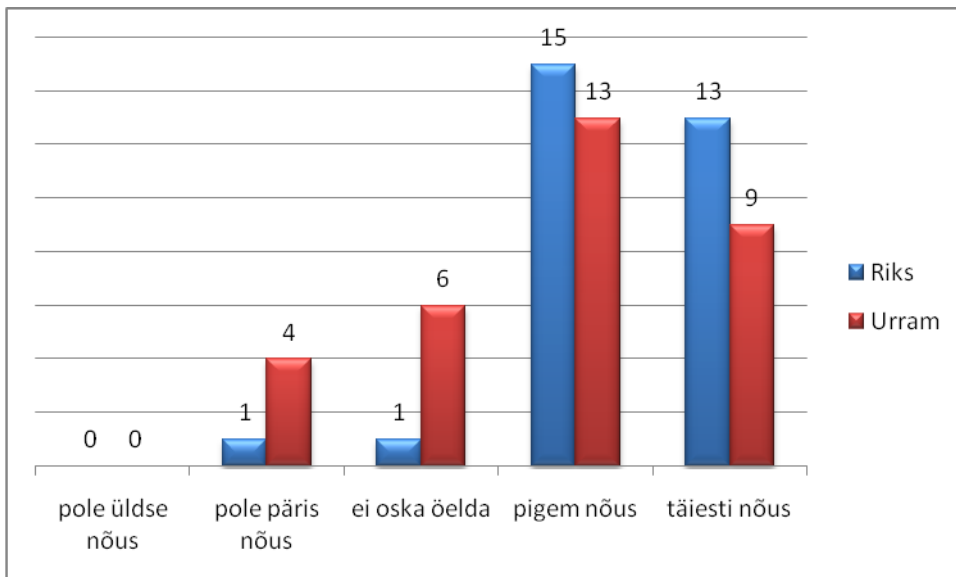
- ↳ ERÜ üleskutse
- ↳ Raamatukogude teated

Otsing

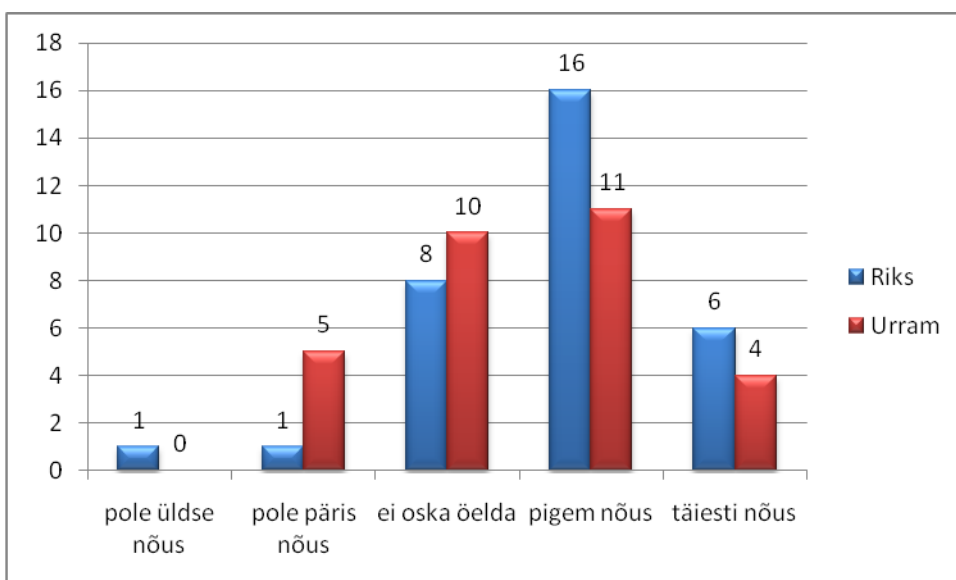
< Eel

Viimati uuendatud Kolmapäev, 04. November 2009 17:19

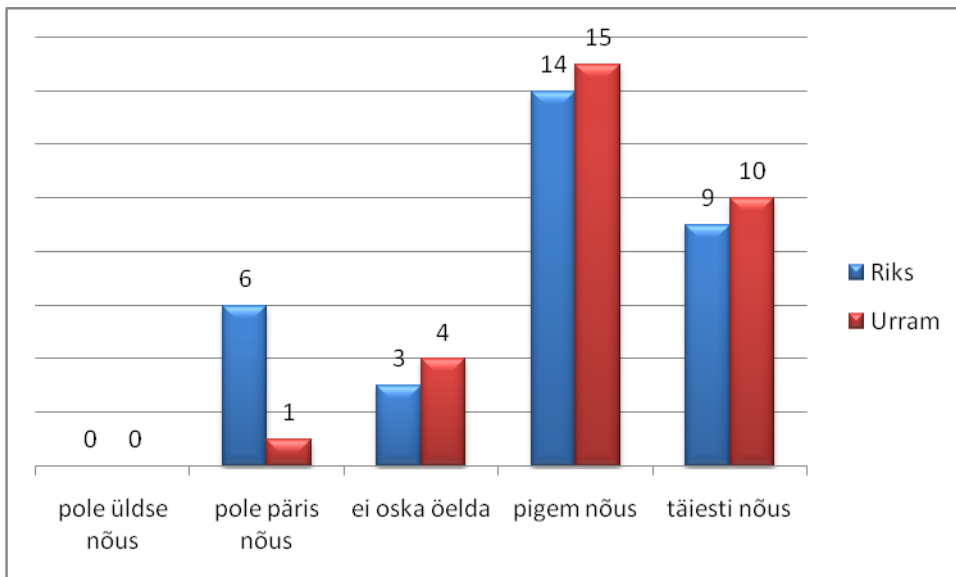
LISA 4 AVALIKELE KATALOOGIDELE JA ANDMEBAASIDELE VIITAMISE JAGUNEMINE

LISA 5 TELLIMISSOOVITUSE JA TAGASISIDE VÕIMALUSE JAGUNEMINE

LISA 6 PROGRAMMI PARANDAMISE TUGI OTSISÕNADE VALESTI KIRJUTAMISEL

SUMMARY

THE FUNCTIONALITY AND USER FRIENDLINESS OF LIBRARY PROGRAMMES URRAM AND RIKS IN LÄÄNE, SAARE, RAPLA AND VALGA COUNTIES

D. Ots

The thesis gives an overview of the integrated library system and public catalogue along with their developments and functionality. The opportunities and developments of the new generation catalogues are introduced selectively.

An overview is given on implementing library software and their development in Estonian libraries, as well as the library programs Urram and Riks, developed in Estonia.

Quantitative method was used in carrying out the questionnaire for this thesis. The thesis gives an overview of the research on the functionality and user friendliness of the library programs.

The results showed that the public catalogues serve their purpose of making their resources accessible to everyone via the public catalogues of the library programs.

The research also revealed that the library workers are disturbed by the dissimilarity of the systems that hinders the Estonian-wide search. Terminology and search limitation are seen as problems, too. The library workers agreed that it is important to add help functions to the public catalogue. These functions included an online-service (chat), correcting errors, relevance-ranking, adding full texts and finding the full texts, searching by different lists and topics, displaying the cover picture and adding the table of contents and the summary of the content.

It was considered necessary that the catalogues could be reached through various portals and social web pages, and that it is necessary to refer to other electronic catalogues and databases used in Estonia.

The functionality of the library was seen somewhat confusing, which indicates that the library workers do not know the public catalogue of the software used in the library, nor its functions.

Based on the aforementioned data, the author proposes the following suggestions to improve the public catalogue:

- Review the design of the page (the distinction of the text and background colors), display language, terminology and search, based on the needs of the user of the public catalogue, who does not have the expert preparation.
- Review, improve and modernize the instructions and search help.
- Provide the reader with the opportunity to renew the checked-out material electronically.
- Add new help services, such as online-service (chat), correcting printing errors, relevance-ranking, adding full texts and finding the full texts, searching by different lists and topics, displaying the cover picture, adding the table of contents and the summary of the content.
- Emphasize the need to be able to find the catalogues on the Internet.
- Create links to the home pages of the public catalogues, or refer to the most used databases and electronic catalogues (e.g. ISE, Ester, Urram, Riks, DEA, etc.).
- Emphasize the need to organize program-related trainings for the library workers, who are the primary introducers of the catalogues.
- Carry out user-related questionnaires among the users of the public catalogues.

The questionnaire revealed that the library workers are disturbed by the dissimilarity of the systems, which hinders Estonian-wide search. Since the needs of the people and the amount of the material grow daily, a common search system is necessary that would simplify the search, expand the amount of materials and would include the materials of all Estonian libraries and databases. Let us hope it will come true soon.